

Knibbel knabbel knuisje, wie gebruikt er in jouw huisje?

Onderzoek naar de effectiviteit van de MaPa-box in het OCJ Brugge

Academiejaar: 2015 – 2016

Bachelorproef voorgedragen door:
Lieselot D'HOOP
tot het behalen van het diploma
Sociaal werk, Maatschappelijk werk; waarvoor de graad van
bachelor in het sociaal werk wordt verleend.

Knibbel knabbel knuisje, wie gebruikt er in jouw huisje?

Onderzoek naar de effectiviteit van de MaPa-box in het OCJ Brugge

Academiejaar: 2015 – 2016

Bachelorproef voorgedragen door:
Lieselot D'HOOP
tot het behalen van het diploma
Sociaal werk, Maatschappelijk werk; waarvoor de graad van
bachelor in het sociaal werk wordt verleend.

Woord vooraf

Voor het tot stand komen van mijn bachelorproef kreeg ik op enorm veel ondersteuning vanuit verschillende hoeken. Ik wil deze mensen graag bedanken voor hun bijdrage in dit proces.

Als eerste wil ik mijn stageorganisatie bedanken. Gedurende mijn beide stageperiodes kon ik op zeer veel steun rekenen van het volledige team. In het bijzonder wil ik een woord van dank richten naar mijn stagementor. Zij heeft mij zowel in functie van mijn stage, als voor mijn bachelorproef enorm geholpen. Bedankt voor dit extra duwtje in de rug, het vertrouwen en de hulp.

Ook mijn stagebegeleider, mijn vriend, de VTO-deskundige Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen, vrienden en familie wil ik graag bedanken voor hun ondersteunende rol tijdens het schrijven van deze bachelorproef.

Vervolgens wil ik mijn ouders bedanken voor de ondersteuning gedurende mijn volledige schoolloopbaan, en voor de kans die ze mij gegeven hebben om deze bacheloropleiding te volgen.

Als laatste wil ik ook de kinderen bedanken die met mij een gesprek hadden en mij binnen lieten in hun leefwereld. Dankzij hen kon ik de effectiviteit van de MaPa-box onderzoeken.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1 Begripsomschrijving	9
1.1 Integrale Jeugdhulp	9
1.1.1 Toegang tot de jeugdhulp	9
1.1.2 Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ)	10
1.2 MaPa-box	11
1.2.1 Inhoud	11
1.2.2 Methodiek	13
1.3 Afhankelijkheidsproblematiek	15
1.3.1 Algemene begrippen	16
1.3.2 De verschillende psychoactieve stoffen	16
1.3.3 Stoornissen in het gebruik van psychoactieve stoffen	17
2 De MaPa-box als methodiek in het OCJ	19
2.1 Visie Ondersteuningscentrum Jeugdzorg	19
2.1.1 Signs Of Safety	19
2.1.2 De drie huizen	20
2.2 Visie MaPa-box	20
3 Bruikbaarheid van de MaPa-box in het OCJ	21
3.1 Opzet van het onderzoek	21
3.2 Eigen ervaringen in het werken met de box	21
3.1.1 Casus 1	21
3.1.2 Casus 2 en 3	22
3.1.3 Casus 4	24
3.1.4 Casus 5	25
3.2 Gesprek met een bevoorrechte getuige	26
3.3 Gebruik van de MaPa-box in Vlaanderen binnen de verschillende OCJ's	27
3.3.1 Regio West-Vlaanderen	27
3.3.2 Regio Oost-Vlaanderen	27
3.3.3 Regio Limburg	27
3.3.4 Regio Antwerpen	27
3.3.5 Regio Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28
3.4 Bevraging consultants OCJ Brugge	28
3.4.1 Interne nota VTO-deskundige Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen	29
4 Kritische reflecties en suggesties	30
4.1 Overeenkomstige visies	30
4.2 Inhoud van de MaPa-box	30
4.2.1 Voorleesboek 'Als alles op zijn kop staat'	30
4.2.2 Zakje met attributen	32
4.2.3 Handpop	32
4.2.4 Spiegel	33
4.2.5 Gevoelskaarten	33
4.3 Locatie gesprek	33
4.4 Kostprijs	34
4.5 Vertrouwensband met het kind	34
4.6 Omvang van de box	35
4.7 Vraag van de consultants	35
4.8 Creativiteit van de consultant	35
5 Besluit	36

6	Referentielijst	37
6.1	Persoonlijke communicatie	37
6.2	Publicaties	37
7	Bijlagen	40
7.1	Bijlage 1: Formulier toelating gebruik naam stageplaats of andere betrokken organisaties	40

Inleiding

Een informatief gesprek voeren met een kind is geen makkelijke opgave, zeker niet als dit kind zich bevindt in een verontrustende opvoedingssituatie (VOS). Binnen de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ's) moeten diverse methodieken soelaas bieden. Helaas is er geen éénduidige werkwijze die voor elke probleemsituatie geschikt is. Het Medisch Sociaal Opvang Centrum (MSOC) Vlaams-Brabant richt zich met de MaPa-box op kinderen met ouderlijk druggebruik. Het betreft hier vooral kinderen van kleuter- en lagere schoolleeftijd. MaPa verwijst naar het onderwerp van de gesprekken met deze doelgroep, namelijk de druggebruikende 'ma' en 'pa'. Hierbij gaat het zowel over alcohol als drugs. Met deze methodiek tracht men beter in te spelen op de belevingswereld van deze kinderen. Ook moet de communicatie vereenvoudigd worden tussen de hulpverlener en het kind. Bovenal kan de box bijdragen tot een concretisering van het druggebruik van de ouders en de gewaarwording hiervan bij hun kinderen.

De keuze voor het onderwerp van mijn bachelorproef berust op verschillende motieven. Vooreerst is er mijn interesse voor het spreken met kinderen, die gegroeid is tijdens mijn eerste stageperiode op het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge. Ik ben er immers van overtuigd dat jongeren een bron van informatie kunnen zijn voor de hulpverleners. Het is echter een zeer moeilijke doelgroep om mee in conversatie te kunnen gaan, en van daaruit bruikbare informatie te bekomen. De kinderen zijn vaak nog zo jong, waardoor ze niet over de mogelijkheden beschikken om een duidelijk verhaal te brengen naar de hulpverleners toe. Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg speelt hier reeds op in door gebruik te maken van gespreksmethodieken als Signs Of Safety, de drie huizen en de duploppen. Dit is echter niet specifiek afgestemd op kinderen van druggebruikende ouders. Het leek mij interessant om net deze doelgroep te kunnen bevragen, om zo een duidelijker beeld te krijgen van de effecten van het middelengebruik op de kinderen. Daarnaast kwam de vraag vanuit mijn stageorganisatie om de MaPa-box uit te testen. Er werd slechts één box aangekocht voor de regio West-Vlaanderen. In een interne nota van de deskundige Vorming, Training en Opleiding (VTO) van het Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen komt het objectief van deze aankoop naar voor. Een optimalisering van de werkwijze bij kinderen met druggebruikende ouders was één van de werkpunten. Toch wou de regioverantwoordelijke eerst een zicht krijgen op de effectiviteit van deze box, alvorens meerdere exemplaren zouden worden aangekocht.

Zo ontstond de probleemstelling voor mijn bachelorproef, namelijk in welke mate is de MaPa-box bruikbaar voor consulenten van het OCJ?

Als voorbereiding op dit onderzoek verdiepte ik mij in literatuur over afhankelijkheidsproblematiek. Ik vond het immers aangewezen om mijn kennis bij te schaven over het onderwerp van de MaPa-box en op de hoogte te zijn van de mogelijke gevolgen van een verslaving. Vervolgens richtte ik mij op de box. Ik raadpleegde schriftelijke bronnen, maar ik luisterde ook naar de kennis en ervaring van een bevoorrechte getuige. Vooraleer ik kon overgaan naar de praktijk stond ik stil bij de visie van het OCJ en deed ik een rondvraag bij de consulenten van OCJ Brugge en alle regioverantwoordelijken van de OCJ's in Vlaanderen.

Mijn bachelorproef start met een omschrijving van enkele begrippen. Op die manier kunt u zich een beeld vormen van de MaPa-box en de setting waarbinnen dit werd uitgetest.

In het tweede hoofdstuk plaats ik de visie van de werking van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg tegenover de visie achter de MaPa-box. Het leek mij immers aangewezen voor de effectiviteit van de box binnen het OCJ, dat beide visies bij elkaar aansluiten.

Hoofdstuk drie toont wat ik in de praktijk ondernomen heb voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. De casussen illustreren hoe ik de gesprekken met de MaPa-box heb aangepakt en wat de reacties waren van de verschillende kinderen.

Tenslotte bundel ik mijn kritische reflecties en suggesties in hoofdstuk vier. Deze kritische reflecties zijn gebaseerd op alle informatie en ervaringen die ik verzameld heb doorheen het proces van mijn bachelorproef. Bij iedere tekortkoming van de MaPa-box die ik ondervonden heb tijdens mijn onderzoek, trachtte ik een haalbare suggestie tot verbetering te formuleren. In mijn besluit bundel ik deze reflecties en formuleer ik een antwoord op mijn probleemstelling.

Ik ben zeer blij dat ik de kans gekregen heb om deze nieuwe methodiek uit te testen. Ik hoop dan ook dat mijn onderzoek ondersteuning kan bieden aan consulenten die in gesprek willen gaan met kinderen van druggebruikende ouders.

1 Begripsomschrijving

In dit hoofdstuk bespreek ik mijn stageorganisatie, het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg, en de situering binnen het hulpverleningslandschap. Daarnaast geef ik een omschrijving van de MaPa-box en afhankelijkheidsproblematiek.

1.1 Integrale Jeugdhulp

Jongeren die kampen met een probleem kunnen in Vlaanderen aankloppen bij een hele reeks organisaties (Kind en Gezin, Centra voor Leerlingenbegeleiding, Centra Algemeen Welzijnswerk, Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap en Agentschap Jongerenwelzijn) die jeugdhulp aanbieden. Iedere organisatie heeft zijn eigen identiteit. Deze diversiteit heeft echter een dubbele bodem. Enerzijds beschikt de jongere over een aanzienlijk aantal opties in zijn of haar zoektocht naar hulp. Anderzijds kan de te grote keuzevrijheid aan hulpverlening verwarring zaaien en vindt men niet de hulp die men nodig heeft (Vlaamse Overheid departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, 2014, p. 6).

Maar sinds 1 maart 2014 moet het Decreet Integrale Jeugdhulp soelaas brengen. De bedoeling van dit nieuwe Decreet is het reorganiseren van de gevestigde jeugdhulp in Vlaanderen, met daarbij horend enkele nieuwe doelstellingen. Op die manier moeten jongeren met een hulpvraag een beter overzicht krijgen van de beschikbare hulp. Ook moet het hulpaanbod voor jongeren bekend, bereikbaar, begrijpelijk en betaalbaar zijn voor iedereen. Door het Decreet Integrale Jeugdhulp komt de jongere centraal te staan in de hulpverlening. Met als uitgangspunt dat hij of zij voor het probleem zo snel als mogelijk de juiste hulp vindt, gebaseerd op de eigen kracht en die van de directe omgeving. Alle voorzieningen worden aangespoord om in hun hulpverleningspraktijk deze regel te hanteren en samen te werken over de sectoren heen, zodat er in de hulpverlening geen hiaten meer vallen. Iedere jongere met een probleem heeft tenslotte het recht om op een gepaste manier geholpen te worden (Vlaanderen, z.j.).

1.1.1 Toegang tot de jeugdhulp

Ook de bereikbaarheid van alle niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp verloopt via een totaal andere weg sinds 1 maart 2014. In tegenstelling tot de rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp, die voor iedereen bereikbaar is, is deze hulp enkel toegankelijk via een tussenkomst en goedkeuring van de Intersectorale Toegangspoort (ITP) (Jongerenwelzijn, z.j.a).

Waar men vroeger verschillende toelatingsvoorwaarden en toegangsprocedures had, is er sinds het Decreet Integrale Jeugdhulp immers de Intersectorale Toegangspoort. Dit is een centraal aanmeldpunt dat toegang verleent tot de meer ingrijpende en gespecialiseerde jeugdhulp, namelijk de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp (Jongerenwelzijn, z.j.b).

Er waren enkele aanpassingen nodig om deze eenvormige toegang tot de jeugdhulpverlening te verwezenlijken. Zo werden de preventiewerking in verband met het Decreet Opvoedingsondersteuning, de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg (CBJ) en de werking van de bemiddelingscommissies beëindigd. De sociale diensten voor gerechtelijke jeugdhulp (SDJ) werden wel in stand gehouden. Met de Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ) en de Vertrouwenscentra Kindermishandeling (VK) traden twee nieuwe gemandateerde voorzieningen aan (Jongerenwelzijn, z.j.c). Waar het OCJ zich vooral richt op jongeren die in een verontrustende opvoedingssituatie verkeren, houdt het VK zich hoofdzakelijk bezig met kindermishandeling (Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, z.j.).

1.1.2 Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ)

Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg is een overheidsdienst die verspreid is over heel Vlaanderen en onder het Agentschap Jongerenwelzijn valt. Jongerenwelzijn maakt deel uit van het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin binnen de Vlaamse overheid. Vanuit de vroegere afdelingen Bijzondere Jeugdbijstand en Gemeenschapsinstellingen werd in 2006 dit Agentschap opgericht (Jongerenwelzijn, z.j.d). Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg is echter pas sinds het Decreet Integrale Jeugdhulp, 1 maart 2014, actief (Jongerenwelzijn, z.j.c).

“Dit agentschap staat in voor de jeugdhulp in Vlaanderen, met name:

- Vrijwillige (buitengerechtelijke) én gedwongen (gerechtelijke) hulpverlening aan kinderen en jongeren in problematische leefsituaties;
- Opvang en begeleiding van jongeren die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd.” (Jongerenwelzijn, 2016, p. 5).

Zoals het Agentschap Jongerenwelzijn het zelf stelt, heeft het als taak om ervoor te zorgen dat elke Vlaamse jongere volwaardige opgroeikansen krijgt (Jongerenwelzijn, 2016).

Het OCJ of het VK onderzoekt of het in verontrustende situaties nodig is om van overheidswege hulp op te starten of verder te zetten. Hierbij wordt gesproken over maatschappelijke noodzaak.

Wat zijn verontrustende situaties?

- De ontwikkelingskansen van een minderjarige zijn bedreigd. De jongere gaat bv. heel weinig naar school.
- De (psychische, fysieke of seksuele) integriteit van de minderjarige is aangetast. Dat gaat bv. over een kind dat wordt geslagen of misbruikt.

Wat betekent maatschappelijke noodzaak?

De samenleving vindt het nodig om tussenbeide te komen, bv. als de hulpverlening niet goed loopt omdat een jongere of zijn ouders niet meer willen of kunnen meewerken (Jongerenwelzijn, z.j.e).

Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg valt onder de vrijwillige jeugdhulpverlening. Het akkoord van de jongere en de ouders is dus noodzakelijk, maar de hulp kan niet zomaar veranderen of gestopt worden. Dit moet beslist worden in samenspraak met de jongere, de ouders en de hulpverleners (Jongerenwelzijn, 2016). Deze vrijwillige jeugdbijstand vanuit de gemandateerde voorziening staat echter niet gelijk aan vrijblijvende hulpverlening. Men gebruikt beter de term ‘onderhandelende hulpverlening’ (Jongerenwelzijn, 2014, p.6).

1.2 MaPa-box

Eerst omschrijf ik de inhoud van de MaPa-box om vervolgens uit te leggen hoe de box gehanteerd kan worden.

1.2.1 Inhoud

De MaPa-box bevat verschillende attributen:

Illustratie 1: de MaPa-box.

Illustratie 2: inhoud van de MaPa-box

Illustratie 1 en 2: MSOC Vlaams-Brabant. (2016). MaPa-box. Geraadpleegd via <http://www.msoc-vlaamsbrabant.be/mapa-box-te-koop/mapa-box-te-koop/>

a. Kinderboek 'Als alles op zijn kop staat'

Dit boek van Evelien De Vlieger is de basis voor de methodiek van de Mapa-box. In 2012 ontwikkelde MaPa, een project van Het Medisch Sociaal Opvangcentrum (MSOC) Vlaams-Brabant dat opvoedingsondersteuning biedt aan druggebruikende ouders, dit boek. Het boek vertelt het verhaal over ouders en hun druggebruik, maar gezien door de ogen van hun kind Fien. Het is een voorleesboek met de mogelijkheid om de verhaallijnen zelf in te vullen samen met de kinderen, met de opzet om het druggebruik van hun ouders bespreekbaar te maken. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om het kind te vragen wanneer hij of zij zo hard moeten lachen als Fien in het verhaal, of aan de hand van kleine doe-opdrachten het kind zijn eigen verhaal te laten maken en vertellen. De hulpverlener kan dus samen met het kind een persoonlijk verhaal construeren (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 40).

b. Kamishibai

Deze Japanse vertelvorm is gelijkaardig aan een poppenkast. Het is een klein theater waarin de kleurrijke tekeningen van Jene Bons, op A3-formaat, in passen. Iedere tekening illustreert een scène uit het verhaal 'Als alles op zijn kop staat'. Tijdens het vertellen van het verhaal kan de verteller of de luisteraar de prenten verschuiven, zodat de volgende prent tevoorschijn komt (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 39).

c. Handleiding

In 'MaPa-box: Een methodiek om druggebruik van ouders bespreekbaar te maken met hun kinderen.' vind je alles om aan de slag te gaan met de MaPa-box. Daarnaast bevat deze handleiding ook een kader met achtergrondinformatie, zoals tips om uit te leggen aan een kind wat een verslaving is. Bijgevolg kan dit de werking met kinderen en druggebruikende ouders optimaliseren (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 5).

d. Handpop

De handpop, in de vorm van een eekhoorn, werkt drempelverlagend en moet een veilig medium bieden aan de kinderen. Het is makkelijker voor kinderen om zich door een handpop te laten bevragen, de eekhoorn vormt immers geen bedreiging. Kinderen gaan de eekhoorn als een onvoorwaardelijk vriendje en een gelijke zien, maar niet als hulpverlener. Net door het wegvallen van deze bedreiging kan er spontane communicatie ontstaan. De handpop is zowel voor de hulpverlener als voor het kind hanteerbaar (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 39).

e. Gevoelskaarten

Dit zakje bevat verschillende pictogrammen en smileys: zwemmen, voetballen, knutselen, fietsen, televisie kijken, de gevangenis, een ouder die slaat naar een kind, twee mensen die roepen tegen elkaar, iemand die aan het wankelen is met een flesje in de ene hand en een glas in de andere hand, een ziekenhuis, iemand die aan het roken is, slapen, afwassen, een boos gezicht, een wenend gezicht, een sip gezicht, ... De pictogrammen kunnen verspreid worden over een tafel, zodat het kind kan uitkiezen wat het herkent en wat het fijn vindt om met mama en/of papa te doen. In paragraaf 1.2.2 komt het gebruik van deze kaarten uitgebreider aan bod.

f. Boek 'Kop(p)loper in zorg. Werkmodel voor vroegdetectie en preventie bij KOPP'

KOPP-Vlaanderen wil met behulp van dit boek hulpverleners theoretische kennis en enkele specifieke tools aanreiken, om zowel ouders als kinderen die betrokken zijn bij deze problematiek te ondersteunen (KOPP-Vlaanderen, 2010).

Het model dat hier weergegeven wordt is gebaseerd op het model van Beardslee, wat wetenschappelijk onderbouwd en empirisch ondersteund is. Dit werkmodel biedt een aantal handvaten voor hulpverleners die werkzaam zijn binnen de hulpverlening aan volwassenen. [...] Om dit alles te kaderen geven we een algemene omschrijving van KOPP en de mogelijke gevolgen op de ontwikkeling van een kind dat opgroeit met een ouder met psychische problemen. (KOPP-Vlaanderen, 2010, p. 7)

g. Folder: 'Hoe versterk je de veerkracht van je kind?'

Deze flyer van KOPP-Vlaanderen geeft, aan de hand van korte zinnen en voorbeelden, tips aan de ouders om in verschillende situaties de veerkracht van hun kinderen te versterken (KOPP-Vlaanderen, z.j.).

h. Zakje met attributen

In dit stoffen zakje zitten verschillende attributen die voor diverse doeleinden gebruikt kunnen worden. De injectienaald, het alcoholflesje, het zilverpapier, de joint, de medicatiestrip, de spiegel, ... kunnen gebruikt worden om een zicht te krijgen op wat het kind weet en herkent van het alcohol- of druggebruik van de ouder(s). Zo kan je als hulpverlener een inschatting maken van de veiligheid van het kind (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

i. Map "(Ex-)druggebruiker en toch een goede ouder"

Dankzij ondervindingen van (ex-)druggebruikende ouders, literatuurstudie en de kennis van hulpverleners werd deze map samengesteld. De map is bestemd voor alle ouders die legale en/of illegale drugs gebruik(t)en. Zij kunnen beroep doen op deze map voor, tijdens en na de zwangerschap en in de verschillende fasen van de opvoeding voor allerlei tips. Ondanks druggebruik de opvoeding kan bemoedigen, gaat deze map ervan uit dat ook druggebruikende ouders goede ouders kunnen zijn (Het Veerhuis, Siddartha v.z.w., MSOC Vlaams-Brabant, & Preventiedienst Stad Leuven, z.j.).

1.2.2 Methodiek

Het MaPa-project, een opvoedingsondersteuningsproject van het Medisch Sociaal Opvang Centrum uit Vlaams-Brabant waar ambulante laagdrempelige drughulpverlening wordt aangeboden, bracht een viertal jaar geleden twee kinderboeken op de markt. Beide boeken, 'Als alles op zijn kop staat' en 'Wibbo, een schuit op zolder', richten zich op kinderen van druggebruikende ouders. Het MSOC Vlaams-Brabant merkte echter tijdens hun opleidingen dat hulpverleners hun boeken links lieten liggen. Hiervoor waren verschillende redenen, namelijk een tekort aan kennis over afhankelijkheidsproblematiek, onwetendheid over de gevolgen van drugs en de schrik om hierover in gesprek te gaan met kinderen (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a). "Daarom is er deze MaPa-box: een handleiding met achtergrondinformatie rond verslaving, ouderschap en druggebruik en een methodiek om het gesprek met kinderen en hun ouders aan te gaan." (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 9).

Bij het maken van de box werd uitgegaan van het idee dat het voordelig is voor de kinderen om het druggebruik van hun ouders te bespreken. "Ouders denken soms ten onrechte dat hun kinderen weinig tot geen (negatieve) impact ondervinden van het druggebruik. Een verslaving legt echter altijd druk op alle leden van het gezin, dus ook op de kinderen." (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 9).

'Wibbo, een schuit op zolder' richt zich op kinderen tussen acht en vijftien jaar. Aangezien dit een behoorlijk dik leesboek is en slechts geschikt is voor een klein onderdeel van de leeftijdscategorie waar de MaPa-box zich op richt, werd dit boek niet opgenomen in de box. De MaPa-box heeft immers als doelgroep kleuters en lagere school kinderen. Daarnaast is een voorleesboek, zoals 'Als alles op zijn kop staat', ook makkelijker om meteen met kinderen in gesprek te gaan dan een leesboek (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

MSOC Vlaams-Brabant koos er dus voor om op basis van het voorleesboek van Evelien De Vlieger, 'Als alles op zijn kop staat', de MaPa-box in het leven te roepen (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

De methodiek ervan is vooral gestoeld op ervaring en gegroeid uit de bundeling van de expertise van zowel de drughulpverlening van het MSOC Vlaams-Brabant als van het Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning 'De Schommel'. Hun feedback en tips hebben de projectmedewerkers van MaPa enorm geholpen. Het eindresultaat, de MaPa-box, is een kleurrijk rood verteltheater geworden, waarin de kleurprenten van 'Als alles op zijn kop staat' worden geschoven. [...] Er zitten heel wat attributen in de koffer om de bredere gezinscontext te schetsen, zoals poppetjes die de verschillende gezinsleden, maar ook andere mensen kunnen voorstellen. Maar er werd ook gezorgd voor elementen waarmee het kind kan aangeven wat er bij het druggebruik, het 'vreemde land' uit het verhaal, hoort: alcoholflesjes, medicatie, zilverpapier, een politieauto, tralies, ... Dankzij het werken met deze attributen kan men onder andere inzicht verwerven over wat het kind weet, ziet en beseft en kan men tevens een inschatting maken van de risicofactoren met betrekking tot het gebruik van de ouders. [...] Via een uitgebreide handleiding in de MaPa-box krijgt de hulpverlener handvatten om te werken met de emotionele beleving van het kind en om het uitleg te geven over verslaving en over wat er met hun ouders aan de hand is. Die twee factoren kunnen de veerkracht van kinderen aanzienlijk vergroten. Het is heel belangrijk dat er aan het kind wordt uitgelegd wat verslaving precies is, wat er met hun ouders juist aan de hand is omdat zo kan worden voorkomen dat het kind zich zelf schuldig of verantwoordelijk gaat voelen voor het gedrag van zijn of haar ouders. Er wordt in de handleiding ook per soort drugs informatie gegeven over de impact van het gebruik op ouderschap en er wordt gewezen op signalen die het makkelijker moeten maken om druggebruik bij ouders te herkennen. [...] We hopen dat deze methodiek een bijdrage kan leveren aan een betere toekomst voor kinderen van druggebruikende ouders en dat de MaPa-box een hulpmiddel kan zijn bij het doorbreken van de generatieproblematiek, die verslaving dikwijls is (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

De handleiding, de methodiek en eigenlijk de box op zich zijn zo opgemaakt dat ze voor iedere hulpverlener toegankelijk zijn en klaar om te gebruiken. Hoe vaker de hulpverlener de box gebruikt, hoe vlotter men zal kunnen omgaan met het diverse spel materiaal uit de box. Daarnaast komt de creativiteit van de hulpverlener de doeltreffendheid van de box alleen maar ten goede (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

a. Voorbereidingen op een gesprek met de MaPa-box

Alvorens je in gesprek kan gaan met het kind, zijn er nog enkele stappen die je als hulpverlener moet doorlopen. Ten eerste moet er toestemming zijn van de ouders om dit gesprek te voeren, of moet je dit op zijn minst aan de ouders laten weten. Vervolgens dienen de kinderen te weten dat hun ouders op de hoogte zijn of, indien dit het geval is, hun mandaat gegeven hebben voor dit gesprek. Ten derde moet je ervoor zorgen dat het kind weet wat er aan de ouders wordt doorgegeven van informatie na het gesprek. Dit kan ook op het einde van het gesprek met de MaPa-box nogmaals bevestigd worden bij de kinderen (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 41).

Als locatie opteer je best voor een rustige plaats met weinig kans op afleiding of hinder tijdens het gesprek. Lees ter voorbereiding zelf het verhaal en sta al eens stil bij de manier waarop je dit zal brengen aan de kinderen, waarbij je bijvoorbeeld al enkele klemtonen of stemmetjes kan uitproberen (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 41).

b. Het gesprek

Creëer mystiek rond het theatertje en laat het kind het theater open maken. “Wat zou hierin zitten? Heb jij zoiets al eens gezien?...” Maak het kind nieuwsgierig naar wat erin zou zitten. “Oh een theater” ... en “Er zit een verhaal in en een eekhoorn” ... (laat de eekhoorn iets in je oor zeggen) ... “Ooh die wil het verhaal aan jou vertellen.” En ... “Wil jij de eekhoorn helpen om een verhaal te maken?” ... “Gaan we eens luisteren naar het verhaal?” (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 42)

In de handleiding van de MaPa-box suggereert men om het gesprek op deze manier te starten. Men opteert voor deze handpop, omdat dit veelal minder bedreigend overkomt voor de kinderen. Er kan echter ook gekozen worden om het verhaal zelf voor te lezen, zonder de eekhoorn te gebruiken. Dit is afhankelijk van hoe de hulpverlener zich erbij voelt (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 42).

Het verhaal “Als alles op zijn kop staat” bestaat uit drie onderdelen, namelijk ‘Het vreemde land’, ‘Bah dat vreemde land’ en ‘Gelukkig is er ook Fien-land’. Voor ieder deel voorziet de handleiding een verhaal dat de eekhoorn aan de kinderen kan vertellen, verschillende doe-opdrachten en vragen die je mogelijks kan stellen aan de kinderen. Aan de hand hiervan kan je het gesprek interactiever maken en trachten reacties los te krijgen bij de kinderen. Dit staat ook op aparte fiches uitgeschreven die je tijdens het gesprek naast je kan leggen ter ondersteuning (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 42). Een voorbeeld van een doe-opdracht is om de kinderen een tekening te laten maken van het land waar ze zich nu in bevinden en hun ideale land. Zo kan je een zicht krijgen op de veranderingswensen van de kinderen omtrent de thuissituatie (MSOC Vlaams-Brabant, 2016a).

Andere doe-opdrachten die aan bod komen, zijn gebaseerd op het materiaal dat in de box zit. Zoals bijvoorbeeld de kinderen attributen uit het zakje laten kiezen, die voor hen bij het vreemde land horen en hier op doorvragen. Alsook uitleg geven over wat een verslaving is en het kind pictogrammen laten uitkiezen op basis van wat hij/zij leuk vindt om samen met mama of papa te doen (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, pp. 44-47).

c. Aan de slag met de ouders

“Druggebruik en ouderschap bespreken is een proces, waarbij een niet-veroordelende houding een noodzakelijke basis is om openheid over gebruik mogelijk te maken.” (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 9). De MaPa-box biedt twee opties om met de ouders te werken. Ten eerste kan je je richten op het gesprek met het kind om dan achteraf terug te koppelen naar de ouders toe. Ten tweede kan er gekozen worden om enkel met de ouders te werken, waarbij de nadruk ligt op hoe de ouders inschatten wat het kind ervaart van hun verslaving. De ouder moet immers denken en handelen in het belang van het kind. Hierbij kan dezelfde methodiek als bij het kind gebruikt worden (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 47).

De folder van KOPP-Vlaanderen ‘Hoe versterk je de veerkracht van je kind?’ kan ondersteunend zijn om het KOPP-preventiegesprek met de ouders te voeren. De bedoeling van dergelijk gesprek is om de ouders toe te lichten hoe de veerkracht van een kind versterkt kan worden (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 48).

Tijdens mijn onderzoek lag de focus vooral op het uittesten van de box en in gesprek gaan met kinderen. Ik heb wel telkens de ouders op voorhand ingelicht van het gesprek en na het gesprek een terugkoppeling gegeven. Met uitzondering van het verstrekken van informatie, ben ik niet verder aan de slag gegaan met de ouders.

1.3 Afhankelijkheidsproblematiek

Dit is een complexe materie waar zeer veel informatie over ter beschikking is. Desondanks trachtte ik in dit onderdeel beknopt te omschrijven wat een afhankelijkheidsproblematiek inhoudt.

Alcoholisme is het grootste verslavingsprobleem in West-Europa. Omgerekend in pure alcohol, dronk in 2004 12,8% van de Belgische mannen 22 of meer glazen alcohol per week, bij de vrouwen dronk 5,4% wekelijks 15 of meer glazen (De Donder, 2005). Op basis van bevolkingsonderzoek wordt het aantal probleemdrinkers (overmatig gebruik in combinatie met somatische, psychische en/of sociale klachten) in België geschat op circa 8% (Bayingana et al., 2006). Er is sprake van een alcoholprobleem als de persoon in kwestie verstoord gedrag vertoont, maar dit is afhankelijk van individuele en sociale criteria. Ook de aanwezigheid van ontwenningssverschijnselen kan wijzen op een alcoholgerelateerde stoornis. Er zijn jammer genoeg meer verslavende middelen of psychoactieve stoffen dan alcohol alleen, want zowat alles kan een verslavend effect hebben (Vandereycken, Hoogduin, & Emmelkamp, 2008).

Druggebruik van één of beide ouders is een ernstige risicofactor in de opvoeding van kinderen. Het is belangrijk dat aan kinderen aandacht wordt gegeven voor de manier waarop ze dit beleven, zowel emotioneel als sociaal. Het is noodzakelijk dat kinderen inzicht krijgen in het ziektebeeld van hun ouders omdat dit als een beschermende factor werkt in de ontwikkeling van kinderen. Het is ook nodig dat druggebruikende ouders inzicht krijgen over de interactie tussen ouderschap en druggebruik en wat de impact van die interactie is op hun kinderen. Pas dan kunnen ze stappen zetten naar verandering en kan de schade in de ontwikkeling van de kinderen en die voor het gezin zoveel mogelijk worden beperkt (MSOC Vlaams-Brabant, 2014, p. 10).

1.3.1 Algemene begrippen

Men spreekt van verslaving en verslaafd als iemand door het gebruik van psychoactieve stoffen ernstige problemen krijgt, of als iemand niet kan afzien van het gebruik. Bij een verslaving moet men steeds rekening houden met twee factoren, enerzijds de persoon en anderzijds het product (of de handeling). Zij bepalen dan ook de voorwaarden om te kunnen spreken van een verslaving. Ten eerste is er de afhankelijke persoonlijkheid, met een mogelijke genetische en/of psychologische verklaring. In dat laatste geval heeft de persoon behoefte aan een 'roes'. De tweede voorwaarde is het product, dat aanleiding geeft tot een euforisch effect bij de gebruiker. Helaas vermindert dit effect na een tijd waardoor de dosis telkens wordt verhoogd, de start van een vicieuze cirkel. Deze psychoactieve stoffen kunnen het leven aangenamer of draaglijker maken, maar ook tot schade en stoornissen leiden. De door ervaringsveranderende stoffen toegebrachte schade hoort tot de belangrijkste gezondheidsproblemen van onze samenleving (Hollander et al., 2006).

1.3.2 De verschillende psychoactieve stoffen

Alle middelen die een bewustzijnsverandering teweegbrengen, worden gerekend tot de psychoactieve stoffen. Ze kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën (Vandereycken et al., 2008).

a. **Psycholeptica**

Deze middelen brengen de persoon in een roes en hebben dus een overwegend dempende werking. Tot deze categorie behoren: alcohol, sedativa of slaapmiddelen, opiaten en opiaatachtigen (Vandereycken et al., 2008).

b. **Psychoanaleptica**

Dit zijn stimulerende middelen en zorgen dus voor een opwekkend effect. De belangrijkste voorbeelden hierbij zijn: cafeïne, nicotine, cocaïne, amfetamine en amfetamineachtigen (Vandereycken et al., 2008).

c. **Psychodysleptica**

Deze geestverruimende middelen, ook wel psychedelische stoffen genoemd, hebben hallucinerende effecten en verstoren dus de waarneming. Bij deze laatste categorie horen: hallucinogenen, phencyclidine en cannabisproducten (Vandereycken et al., 2008).

1.3.3 Stoornissen in het gebruik van psychoactieve stoffen

a. Verschijningsvormen en diagnostiek

De Diagnostic and Statistical Manual of Mental disorders (DSM-IV) maakt een onderscheid tussen misbruik en afhankelijkheid. Men spreekt van afhankelijkheid wanneer minstens drie symptomen, uit onderstaand schema, in één jaar regelmatig zijn voorgekomen of ten minste een maand hebben geduurd. Onder middelenmisbruik verstaat men: herhaald gebruik met een verhoogde kans op fysiek gevaar, verwaarlozing van maatschappelijke verplichtingen, problemen met politie of justitie (zoals bijvoorbeeld alcoholgebruik in het verkeer) en/of interpersoonlijke problemen (Vandereycken et al., 2008).

Illustratie 3: diagnostische criteria voor middelenafhankelijkheid (DSM-IV).

Diagnostische criteria voor middelenafhankelijkheid (DSM-IV)
Een onaangepast patroon van gebruik dat leidt tot stoornissen en problemen, blijkend uit het optreden op een willekeurig moment binnen de periode van een jaar van ten minste drie van de volgende verschijnselen:
1. Optreden van tolerantie, gedefinieerd als: <ul style="list-style-type: none">- De behoefte de hoeveelheid van de stof sterk te vergroten teneinde hetzelfde effect te verkrijgen;- Beduidend minder effect bij voortgaand gebruik van dezelfde hoeveelheid van de stof.
2. Onthoudingsverschijnselen, blijkend uit het volgende: <ul style="list-style-type: none">- Optreden van voor de stof kenmerkende onthoudingsverschijnselen;- Gebruik van de stof (of een nauw verwante stof) om de onthoudingsverschijnselen van die stof tegen te gaan.
3. Vaak langer of meer gebruiken dan voorgenomen.
4. Hevig verlangen naar het middel.
5. Veel tijd en energie spenderen om aan de stof te komen.
6. Opgeven of verwaarlozen van belangrijke sociale, werk- en/of recreatieve activiteiten.
7. Voortgezet gebruik, ondanks kennis van negatieve consequenties.

Illustratie 3: Vandereycken, W., Hoogduin, C.A.L., & Emmelkamp, P.M.G. (2008). Diagnostische criteria voor middelenafhankelijkheid (DSM-IV). In W. Vandereycken, C.A.L. Hoogduin & P.M.G. Emmelkamp, *Handboek psychopathologie: deel 1 Basisbegrippen* (p. 136). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

Misbruik en afhankelijkheid worden meestal voorafgegaan door excessief gebruik, dit is het gebruik van hoeveelheden die mogelijk of zeker schade opleveren. De scheidingslijn tussen gematigd en excessief gebruik is behoorlijk arbitrair en afhankelijk van de schade die men erbij betreft (Vandereycken et al., 2008).

b. Alcoholisme

Aangezien alcohol de belangrijkste bron van verslaving is in onze maatschappij, nemen we dit probleem wat nauwkeuriger onder de loep.

De symptomen van alcoholisme zijn zowel van somatische als psychische aard. Het voornaamste lichamelijke gevolg is simpelweg het 'dronken zijn', terwijl dit op geestelijk vlak vooral de 'roes' is om bijvoorbeeld angst te bestrijden. Ook de ontwenningssverschijnselen kunnen zowel van somatische als psychische oorsprong zijn. Enerzijds is er het begrip 'craving', waarbij het lichaam hunkert naar alcohol. Anderzijds 'delirium tremens', met als belangrijkste symptomen stuipen en sterke visuele hallucinaties of illusies. (Vandereycken et al., 2008).

De lichamelijke gevolgen op lange termijn zijn erg uitgebreid:

- Vroegtijdig overlijden;
- Verwaarlozing door een tekort aan vitamine B;
- Ontsteking van diverse zenuwen (polineuritis);
- Hersenschade, zoals dementie en het syndroom van Wernicke-Korsakoff;
- Leverschade, zoals hepatitis, steatose en cirrose;
- Ontsteking van de alvleesklier;
- Cardiovasculaire problemen (Vandereycken et al., 2008).

c. Behandeling

De belangrijkste voorwaarde voor een effectieve interventie is de motivatie van de patiënt, die moet willen stoppen met het gebruik van het product. Al blijft het doel van de behandeling steeds dubbelzinnig: moet de patiënt verminderen tot gecontroleerd gebruik of eerder definitief stoppen? De ontwenning kan op twee niveaus plaatsvinden. Vooreerst ambulante, hier werkt de patiënt zelfstandig of begeleid aan zijn verslaving. Daarnaast niet-ambulante of residentiële, dit onder de vorm van een opname. Wanneer de patiënt een gevaar is voor zichzelf en zijn omgeving, dan opteert men voor een gedwongen opname. De behandeling zelf bestaat uit het aanpakken van de ontwenningproblemen. Op somatische vlak wordt 'craving' bestreden door middel van medicatie. Cognitieve therapie is een onderdeel van de behandeling voor de psychologische ontwenningproblemen. Hierbij zijn de belangrijkste objectieven het steviger maken van de persoonlijkheid en het doorbreken van de vicieuze mechanismen (Vandereycken et al., 2008).

d. Prognose en preventie

Doordat patiënten gemakkelijk hervallen in hun verslaving, is de problematiek nooit helemaal opgelost. Preventieve maatregelen zijn hier dus zeker op hun plaats. Vooreerst is er de mogelijkheid tot persoonlijke begeleiding, waarbij de patiënt intensief wordt opgevolgd. Daarnaast kan ook medicatie soelaas bieden. 'Antabuse' is een geneesmiddel dat fysiek verhindert om het verslavend product opnieuw te gebruiken. Specifiek voor alcoholisme zijn de werkgroep 'Anonieme Alcoholisten' (AA) en het geneesmiddel 'campral' (anti-craving-medicatie) potentiële preventieve acties (Vandereycken et al., 2008).

2 De MaPa-box als methodiek in het OCJ

Een belangrijke factor in mijn onderzoek zijn de eventuele gelijkenissen tussen de visie van het OCJ en de visie van de MaPa-box. Als de visie van de MaPa-box niet aansluit bij de werkprincipes van het OCJ kan dit de effectiviteit van de box binnen deze organisatie immers enorm naar beneden halen.

2.1 Visie Ondersteuningscentrum Jeugdzorg

Het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK) is een belangrijke basis voor de werking van de jeugdhulpverlening en ook voor het OCJ. Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg streeft echter nog andere belangrijke uitgangspunten na (Jongerenwelzijn, 2014, p. 9).

De hulpverlening richt zich naar minderjarigen en hun context. Ze is aanklappend, op maat van de cliënt, participatief en emancipatorisch. Ze is transparant, professioneel en efficiënt. Het principe van de subsidiariteit staat voorop. De hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg kenmerkt zich bovendien door zijn maatschappelijk noodzakelijke karakter, wat betekent dat hulpverlening nooit vrijblijvend is. Dat impliceert dat er steeds sprake is van onderhandelde hulpverlening. De aanvaarding ervan is een procesdoel. Om dit nog meer te kunnen waarborgen en realiseren, maakte Jongerenwelzijn in 2012 een bewuste keuze voor het oplossingsgericht en krachtgericht werken als overkoepelende pijler binnen de geldende hulpverleningsprocessen en voor 'signalen van welzijn en veiligheid' (gebaseerd op Signs of Safety en Signs of Wellbeing) als werkmethode. Deze pijler betreft de visie op onze hulpverlening en dient op termijn aan de basis te liggen van en richting te geven aan het dagdagelijkse handelen van elke consulent, teamverantwoordelijke en MDT-lid. Deze sluiten immers nauw aan bij de waarden van Jongerenwelzijn alsook de geldende werkprincipes binnen onze hulpverlening (Jongerenwelzijn, 2014, p. 9).

Binnen deze methodologische achtergrond is het de taak van de consulent om de cliënten te wijzen op hun potenties en krachten en hen zo een actievare plaats te laten innemen. Ook het netwerk wordt op hun verantwoordelijkheden aangesproken en worden aangezet om zelf oplossingen aan te reiken. (Jongerenwelzijn, 2014, p. 9).

2.1.1 Signs Of Safety

Naast het oplossingsgericht werken als overkoepelende pijler werd in 2012 binnen het Agentschap Jongerenwelzijn, waar het OCJ een onderdeel van is, ook geopteerd voor Signs of Safety als werkmethode. Signalen van welzijn en veiligheid sluit immers nauw aan bij de missie en visie van Jongerenwelzijn afdeling ondersteuningscentra en sociale diensten jeugdrechtsbank (Jongerenwelzijn, 2015, p. 1).

Vanuit ons specifieke maatschappelijk mandaat gaan we tot het uiterste om samen met kinderen, jongeren, ouders en opvoedingsverantwoordelijken, samen met hun netwerk en al dan niet professionele hulp, mee hoop te creëren voor de toekomst opdat kinderen en jongeren veilig zouden kunnen opgroeien. Om een verschil te maken in situaties van verontrusting willen we inzetten op relaties aangaan, niet alleen met de cliënt en zijn of haar netwerk, maar ook met hulpverlenende partners. De keuze voor SOS laat verbinding toe, niet alleen tussen consulenten maar ook met cliënten en met voorzieningen, partners in de hulpverlening (Jongerenwelzijn, 2015, p. 1).

Signs of Safety is een oplossingsgerichte werkwijze, die in de jaren 90 tot stand is gekomen door een samenwerking tussen Andrew Turnell, Steve Edwards en een honderdvijftigtal hulpverleners die werkzaam waren binnen de jeugdhulpverlening en kindbescherming in Australië. Deze benadering leent zich ertoe om een evenwicht te bekomen tussen de zorgen en de krachten binnen de context van de jongere. Uitgaande van dit evenwicht kan er een inschatting gemaakt worden van de veiligheid van het kind om zo een veiligheidsplan op te stellen en te realiseren. In dergelijk plan wordt omschreven wat noodzakelijk is om de veiligheid van het kind te garanderen. Hierbij zijn alle betrokken partijen aan dit veiligheidsplan gebonden. In de periode die volgt, wordt er op toegezien dat alle betrokkenen dit plan naleven (Vogel, & Wiggerink, 2016, p. 6).

2.1.2 De drie huizen

In deze weg naar veiligheid kunnen verschillende hulpmiddelen gehanteerd worden. De drie huizen is een methodiek die frequent gebruikt wordt door consulenten van het OCJ om in gesprek te gaan met kinderen. Via dit hulpmiddel wordt meer gehoor gegeven aan de kinderen. Tijdens een gesprek met de drie huizen wordt aan de kinderen gevraagd om een huis van de goede dingen, een huis van de zorgen of niet leuke dingen en een huis van de dromen te tekenen (Vogel, & Wiggerink, 2016, p. 24). “De drie huizen hebben dezelfde drie kernvragen als het Signs of Safety framework:

- Waar maken we ons zorgen over?
- Wat gaat er goed?
- Wat moet er gebeuren?” (Vogel, & Wiggerink, 2016, p. 24)

2.2 Visie MaPa-box

Het Medisch Sociaal Opvang Centrum Vlaams-Brabant, waarbinnen het MaPa-project werd opgericht, heeft als doel om (ex-)druggebruikende ouders bij te staan in het verwezenlijken van hun ouderrol (MSOC Vlaams-Brabant, 2016b). “Druggebruik wordt gezien als een risico bij het opvoeden van kinderen, maar staat een goede verzorging en opvoeding van de kinderen niet per definitie in de weg.” (MSOC Vlaams-Brabant, 2016b).

Vanuit deze krachtgerichte visie tracht men samen met de ouders en hun netwerk aan de slag te gaan en worden de ouders gestimuleerd om zelf oplossingen aan te reiken (MSOC Vlaams-Brabant, 2016b).

Het project steunt op 4 pijlers:

- **Individueel begeleiden** van druggebruikende ouders. Ouders zijn onze belangrijkste gesprekspartners. We kijken samen met hen naar de impact van het druggebruik op hun ouderschap.
- **Intensieve prenatale zorg** waarbij naast de medische opvolging ook de psychosociale aspecten van het aankomende ouderschap aandacht krijgen.
- **De uitbouw van een sociaal én professioneel ondersteunend netwerk.** Door de expertise van en de samenwerking met verschillende partners, wordt gestreefd naar een zo breed mogelijke ondersteuning op zoveel mogelijke levensdomeinen.
- **Het verduidelijken van onze visie rond ouders en druggebruik aan onze netwerkpartners.** De focus ligt op het vergroten van kennis en begrip met betrekking tot de doelgroep, waardoor zij effectief meer als ‘ouders’ worden benaderd. We geven vorming en advies aan organisaties die met deze doelgroep of met kinderen van druggebruikende ouders werken. Ook coaching is mogelijk (MSOC Vlaams-Brabant, 2016c).

3 Bruikbaarheid van de MaPa-box in het OCJ

In hoofdstuk drie bespreek ik hoe ik de bruikbaarheid van de MaPa-box binnen het OCJ heb onderzocht. Hierna verwerk ik mijn bevraging met een bevoorrechte getuige, alle OCJ's in Vlaanderen en de verschillende consultants van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge.

3.1 Opzet van het onderzoek

Mijn belangrijkste bedenkingen en reflecties bij de MaPa-box zijn er gekomen door zelf de box in verschillende dossiers uit te testen. Ik streefde ernaar om zoveel mogelijk diverse gesprekken te hebben. Namelijk bij verschillende leeftijdscategorieën, situaties waarbij één of beide ouders alcohol- of druggebruiker zijn of een combinatie, op verschillende locaties en in verschillende fasen van een dossier binnen het OCJ.

Om mijn onderzoek voldoende basis en relevantie bij te zetten, deed ik ook een rondvraag bij alle regioverantwoordelijken van de OCJ's in Vlaanderen. Ik wist immers dat er voor West-Vlaanderen één box was aangekocht, maar ik had geen zicht op de andere regio's.

Vooraleer ik zelf aan de slag ging met de box overlegde ik met een consulente van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg in Brugge, die reeds ervaring had met de box en hier ook een vorming over gevolgd had. Enerzijds om meer inzicht te krijgen in de werking van de box en anderzijds om te luisteren naar haar bedenkingen over de MaPa-box.

De MaPa-box is een recente methodiek, maar de problematiek van alcohol en druggebruikende ouders is iets waar de consultants al zeer lang mee geconfronteerd worden. Vandaar dat ik een rondvraag deed bij alle consultants van OCJ Brugge om te kijken hoe men vroeger in gesprek ging met kinderen waarvan de ouders alcohol of drugs gebruiken, welke hiaten men hierbij ondervond en welke verwachtingen men heeft van de MaPa-box.

3.2 Eigen ervaringen in het werken met de box

Om de MaPa-box zoveel mogelijk uit te testen, koos ik ervoor om zowel gesprekken te doen in eigen dossiers als in dossiers van andere consultants. Hieronder wordt een korte situatieschets gegeven, alsook het verloop van de verschillende gesprekken met de MaPa-box.

3.1.1 Casus 1

Mijn eerste gesprek vond plaats binnen een dossier van mijn stagementor, waardoor ik de situatie van op voorhand al behoorlijk goed kende. Het ging om een jongetje van zeven jaar en zes maanden, die reeds enkele jaren door het OCJ wordt opgevolgd. Zijn zus wordt ook door het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg opgevolgd, maar zij is reeds elf jaar en (mentaal) te oud voor een gesprek met de MaPa-box. De vader heeft zelf aangegeven dat hij cocaïne en cannabis gebruikt en is hiervoor ook reeds vervolgd door de rechtbank. De ouders van de jongen zijn gescheiden en tot voor kort gold er een week-week regeling. Enkele maanden terug was de vader echter plots verdwenen en was er geen contact tussen hem en zijn kinderen. Dit zorgde voor heel veel verwarring en verdriet bij de kinderen. Nu de vader terug in beeld is, zijn er sporadisch weer contacten. De papa van de kinderen woont bij zijn vader en de kindjes zien hem als ze op bezoek gaan bij hun grootvader. De kinderen willen meer tijd doorbrengen bij hun vader. Om hen echter opnieuw een teleurstelling te besparen, wordt vanuit het OCJ gekeken of vader voldoende stabiliteit en veiligheid kan bieden aan zijn kinderen.

Momenteel is het mama die zelfstandig instaat voor de opvoeding van de kinderen. In het verleden gebruikte mama ook drugs toen ze nog samen was met de vader van de kinderen. Moeder werd ook opgenomen in psychiatrie, maar is ondertussen reeds verschillende jaren stabiel. Zij heeft zelf veel zorgen rond haar kinderen, het contact met hun vader en de onduidelijkheden die dit voor hen teweegbrengt. Het is dan ook mama die verschillende hulpvragen heeft en hulpverlening toelaat.

Vanuit dit perspectief vond mijn stagementor het aangewezen om aan de hand van de MaPa-box in gesprek te gaan met het kind, om zo een beeld te krijgen van de invloed van het druggebruik van de vader op zijn zoon.

Toen het jongetje binnenkwam in de kindersprekkamer op het OCJ en de box zag staan, was hij zeer enthousiast: "Oh cool, wat is dat?" "Ik ben blij dat het iets anders is, want ik dacht dat ik weer die drie huisjes ging moeten tekenen." Ik trachtte dit enthousiasme aan te houden en opende samen met hem de box om te kijken wat er allemaal in zat. Ik begon met het verhaal voor te lezen en liet hem telkens de prenten uit de kamishibai halen. Na verloop van tijd wist hij dat als ik een blad omdraaide in het boek, hij een prent mocht uitschuiven. Ik had het gevoel dat de kamishibai ervoor zorgde dat hij met zijn aandacht bij het verhaal bleef. Tussenin stelde ik af en toe vragen aan hem, zoals: "Moet jij soms ook zo hard lachen als Fien?", "Gaat jouw papa soms ook naar dat vreemde land?" Bij de eerste vraag dacht hij meteen aan zijn schoolkameraadjes. Bij de tweede vraag werd het duidelijk dat hij de link niet legde tussen het vreemde land en het druggebruik van zijn vader. Hij antwoordde immers: "Nee, want mijn papa gaat nooit op reis." Aan de hand van de attributen probeerde ik in te schatten wat hij merkt van het druggebruik van zijn vader. Toen ik de joint uit het zakje haalde, reageerde hij meteen: "Dat is een speciaal sigaretje, mijn papa rookt dat soms." Hij kon duidelijk aangeven dat zijn papa dit enkel op zijn kamer of in de kelder rookt, want dat dit op andere plaatsen niet mag van opa. Op dat moment haalde ik er ook de gevoelskaarten bij. Hij zei meteen: "Er zit geen lachend gezichtje bij, maar alleen maar sippe gezichtjes." Bij het weedgebruik van zijn papa hoorde volgens hem immers een blij gezichtje. Hij vertelde dat zijn papa niet anders doet na zo een sigaretje en dat hij zich goed voelt bij hem, vandaar het blije gezichtje. Bij het zakje met attributen herkende hij enkel nog de politiewagen. Dit deed hem denken aan zijn papa, omdat hij binnenkort naar de gevangenis moet. Hij kon niet benoemen waarom zijn vader naar de gevangenis moet. Verder in het gesprek gaf hij vooral aan dat hij graag bij zijn papa is, leuke dingen met hem doet en graag opnieuw meer tijd met hem zou doorbrengen. Bij de gevoelskaarten haalde hij het pictogram van een mannetje met een glas in de ene hand en een fles in de andere hand er onmiddellijk uit. Toen ik vroeg aan wie of aan wat dit hem deed denken, antwoordde hij: "Dit doet mij denken aan mijn opa, want hij drinkt ook veel pintjes en dan is hij zat en valt hij soms op zijn poep." Over het cocaïnegebruik van zijn vader heeft hij niks verteld. Op het einde van het gesprek zei hij me zelf dat ik alles wat hij gezegd had, mocht vertellen aan zijn mama en papa (Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 13 april 2016).

3.1.2 Casus 2 en 3

Een consulente van OCJ Brugge vroeg mij om de MaPa-box te gebruiken bij twee broertjes. Het ging om twee jongetjes van zeven en negen jaar. Toen de broertjes werden aangemeld bij het OCJ hadden beide ouders een alcoholprobleem en was er twijfel of de ouders wel voldoende zorg konden opnemen voor hun kinderen. De ouders dronken heel veel alcohol in het bijzijn van de kinderen. Dit alcoholgebruik draaide vaak uit op ruzie tussen het koppel, waar de vader soms de moeder soms als hij dronken was. Tijdens gesprekken tussen de consulente en de kindjes, aan de hand van de drie huizen, hadden de broertjes aangegeven dat mama en papa 's avonds vaak tot heel laat op café zaten. Als zij naar huis wilden, bleven mama en papa vaak nog lang op café. Ze vertelden hoe ze hun ouders zagen wankelen en vallen op de terugweg naar huis. Het oudste jongetje kon dit heel gedetailleerd beschrijven en gaf aan dat hij schrik had dat zijn ouders in een dronken bui zouden vallen en heel veel pijn zouden hebben. Het jongetje van zeven jaar was eerder een stil type, maar kon ook duidelijk aangeven dat zijn ouders vaak dronken waren. Ondertussen volgt de consulente dit reeds een tijdje op en is ze al in gesprek geweest met de

ouders over wat de kinderen verteld hadden tijdens het gesprek met de drie huizen. In een volgend gesprek geven de ouders aan dat ze veel minder drinken, enkel 's avonds nog een pintje als de kinderen in bed liggen. Ook maken zij veel minder ruzies dan in het verleden. De consulente wou aan de hand van het gesprek met de MaPa-box kijken of de kinderen dit ook zo ervaren.

Ik ging samen met de consulente langs op de school van de twee jongens. We werden door de zorgcoördinator een klein zaaltje toegewezen waar het gesprek kon doorgaan. Het raam van dit lokaal keek uit op de speelplaats, waardoor we tijdens het gesprek vaak gestoord werden door het lawaai van de spelende kinderen. Ook de schoolbel is verschillende malen afgegaan gedurende de gesprekken.

Eerst kwam het oudste jongetje bij ons langs. De consulente legde uit wie ik was, waarop ik mij voorstelde en de MaPa-box toonde. Ik liet hem in de box kijken, haalde het verteltheater en het boek uit en startte het verhaal. Ik stelde voor dat hij de tekeningen uit de kamishibai haalde, waarop hij antwoordde: "Oh mag ik dat zelf doen, zo leuk." Ik stelde enkele vragen over het vreemde land, zoals: "Zijn jouw mama en papa ook soms hun lach kwijt, zoals de ouders van Fien wanneer zij naar het vreemde land gaan?" Hierop antwoordde het jongetje: "Ja als ik de tablet niet wil delen met mijn broer, dan zijn mama en papa boos." Uit zijn antwoorden kon ik afleiden dat hij niet begreep wat dit vreemde land wil zeggen. Toen ik de gevoelskaarten op tafel legde, vertelde hij bij de afbeelding van het dronken mannetje: "Dat doet mij denken aan mijn mama en papa, want zij drinken ook veel pintjes en dan wiebelen zij ook zo. En hier hoort een wenend gezichtje bij, want als mama en papa zat zijn maken zij heel luid ruzie en ben ik bang dat ze super hard op de grond zullen vallen." Als ik vroeg hoe lang dit dan geleden was dat zijn mama en papa zo zat waren, kon hij wel aangegeven dat dit al enkele weken geleden was. "Mijn mama en papa drinken nu niet zoveel pintjes meer, nog maar eentje of twee per dag en ze maken ook veel minder ruzie." Bij het zakje met attributen zei hij enkel bij het glazen flesje: "Dat doet mij ook denken aan mama en papa, maar zij drinken wel pintjes uit blik en niet zo een klein flesje." Hij vroeg zelf of we aan zijn mama en papa gingen vertellen wat hij gezegd had. We mochten dit vertellen, maar we moesten wel aan zijn ouders zeggen dat er nu een lachend gezichtje bij hem hoort, omdat ze minder drinken en niet meer vaak ruzie maken. Hij hoopt dat dit zo zal blijven (Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 14 april 2016).

Het was bijna vier uur toen het jongere broertje van zeven jaar aan de beurt was. Hij kwam al geeuwend binnen en had zijn knuffel mee. Ik had na het gesprek met zijn broer alles weer opgeborgen in de box, zodat ik ook samen met het jongste kindje kon kijken wat er allemaal in de box zit. Ik stelde voor om zijn knuffel aan de ene kant tegen het verteltheater te plaatsen en de eekhoorn aan de andere kant. Tijdens het verhaal keek het jongetje vaak naar buiten en moest ik hem er zelf iedere keer op wijzen dat hij een prent uit het verteltheater mocht schuiven. Ik besloot om het verhaal in te korten en over te gaan naar de gevoelskaarten. Het jongetje was gedurende het ganse gesprek zeer verlegen en gaf telkens zeer korte antwoorden of zei ook heel vaak: "Dat weet ik niet." Bij de gevoelskaarten verwees hij net als zijn broer naar het pictogram van het dronken mannetje en legde er een sip gezichtje bij, hij zei: "Dat is zoals mama en papa als ze teveel pintjes gedronken hebben, dan lopen zij ook zo raar en vallen ze soms." Ik trachtte hier op door te vragen om te weten of zijn ouders volgens hem nog vaak dronken zijn. In zijn beleving was er niets veranderd aan het alcoholgebruik van zijn ouders en waren zijn nog altijd even vaak dronken. Ik stelde enkele vragen vanuit zijn eigen knuffel, zoals: "Als jouw minion zou kunnen praten, wat zou hij dan vertellen over jou aan mij?" of "Als jouw minion 's avonds bij jullie door het raam zou kijken, wat zou hij dan allemaal zien?" Bij deze vragen vertelde hij hoe hij en zijn broer vaak spelletjes spelen op de tablet en over zijn vriendjes op school. Als laatste haalde ik de attributen erbij. Het werd steeds moeilijker om zijn aandacht erbij te houden en hij antwoordde bij alle attributen: "Dat weet ik niet." Ik ging hier niet dieper op in en besloot om het gesprek af te ronden. Ook hij gaf zijn toestemming om alles met zijn ouders te bespreken (Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 14 april 2016).

3.1.3 Casus 4

Ik volgde enkele dossiers zelfstandig op tijdens mijn stageperiode. In één van deze dossiers was er sprake van alcohol- en druggebruik, waardoor ik opteerde voor een gesprek met de MaPa-box. Het ging om een jongetje van vijf jaar waarvan zowel de mama, de papa als de (ex-)partners van mama alcohol en of drugs gebruik(t)en. In het proces verbaal dat op het OCJ toekwam, werd beschreven hoe het kind dagelijks werd blootgesteld aan cannabis. In het appartement van mama haar nieuwe partner was een doordringende weedgeur aanwezig en lag er cannabis op tafel. Dit was niet enkel zichtbaar voor het kind, maar hij kon dit ook makkelijk vastnemen. Daarnaast was er de melding dat het kind amper aanwezig was op school en tot 's avonds laat voor de televisie zit. Ik besprak deze zorgen met de mama, maar zei ontkende alles. Zij gaf aan dat zij en haar partner al sinds een jaar geen drugs meer gebruiken. Ik maakte verschillende afspraken om nogmaals met moeder te spreken en om haar zoon naar het OCJ te brengen voor een gesprek. Moeder was nooit aanwezig op deze afspraken, telkens zonder te verwittigen. In het proces verbaal stond ook vermeld dat drie andere kinderen van de mama onder de jeugdrechtbank vallen en geplaatst zijn in een voorziening. Aangezien de maternale grootmoeder werd omschreven als een betrokken en positieve factor, besloot ik om met haar contact op te nemen. Wanneer ik bij de oma op huisbezoek ging, was de mama ook aanwezig in het huis. Zij vertelde mij dat ze zonet gebroken had met de man uit het proces verbaal en terug bij haar moeder woonde met haar. Daarnaast zei ze ook dat ze van plan was om aan mij op te biechten dat de zaken uit het P.V. wel degelijk klopten. Als ik de moeder aansprak over de vele aanwezigheden van haar zoon, antwoordde zij: "En dan, hij is toch nog niet schoolplichtig." Ik trachtte om haar uit te leggen dat kindjes in het derde kleuterklas een minimum aantal dagen aanwezig moeten zijn op school om te kunnen overgaan naar het eerste leerjaar. Hierop reageerde de mama: "Dat zou toch geen ramp zijn, moest hij blijven zitten? Er zijn zoveel kindjes die hun derde kleuterklas moeten dubbelen."

Het jongentje kent enkele zijn juridische vader, die niet zijn biologische vader is. De mama gaf aan dat hij ook allerlei soorten drugs gebruikt en daarom momenteel in de gevangenis zit. Ik ging de vader opzoeken in de gevangenis en polste naar zijn druggebruik. Hij zei in het verleden drugs gebruikt te hebben, maar dit zou al jaren geleden zijn. Ook zou hij niet voor drugsfeiten in de gevangenis zitten, maar voor ernstige verkeersovertredingen. Volgens hem zou de mama wel een ernstige alcohol-en drugsverslaving hebben.

Aangezien de moeder verschillende keren niet was komen opdagen op afspraken in het OCJ voor een gesprek met haar zoon, besloot ik om naar zijn school te gaan. De juf van de jongen bracht mij naar een 'leesklasje' waar ik het gesprek kon voeren. In dit lokaal stonden heel veel prentenboeken, een kindertafel, allerlei knuffelberen en er hingen verschillende posters aan de muur. Ik maakte samen met de jongen de box open en haalde de attributen er uit. Hij was enorm onder de indruk door de kleurrijke prenten in het verteltheater. Ik startte aan het verhaal en liet hem telkens de prenten uithalen. In het begin luisterde hij zeer aandachtig, maar naarmate het verhaal vorderde ging zijn aandacht naar de prentenboeken en de posters in het lokaal. Ik trachtte om het verhaal zo snel mogelijk af te ronden en ging over naar de gevoelskaarten, want de link met het vreemde land was ook niet duidelijk voor hem. Bij de gevoelskaarten duidde hij de pictogram aan van het mannetje achter de tralies en zei: "Dit doet mij denken aan mijn papa. Hier hoort een blij en een verdrietig gezichtje bij. Ik vond hem leuk en we deden leuke dingen samen, maar ik mag hem niet meer zien van mama en ik mis hem." Als ik vroeg aan wie het wankelende mannetje met een fles en een glas in zijn handen hem liet denken, antwoordde hij: "Mijn mama drinkt soms pintjes en als je te veel pintjes drinkt dan begin je zo gek te lopen als dat mannetje." Verder praatte hij over de spelconsole van zijn broer en over zijn mama waar af en toe hij 'blad, steen, schaar' mee speelt. Vervolgens haalde ik het zakje met attributen erbij, ik nam er één voor één iets uit, vroeg of hij dit kende en aan wie of wat dit hem deed denken. Bij het eerste attribuut zei hij: "Dat is een jointje. Mijn mama en broer roken dat." Hij wist dat dit geen normale sigaretten waren, maar kon geen gedragsverandering toeschrijven aan zijn mama of broer na het roken van zo een 'jointje'. Als volgende haalde ik een klein plastic zakje met wit poeder uit. Hij zei hierop: "Ken jij dat?", waarop ik antwoordde: "Nee, ken jij dat misschien? Kan je mij vertellen wat dit is?" Het jongetje reageerde meteen: "Mijn mama en neef gebruiken dat, je moet dat elk om beurt doen en je mag kiezen wie

er begint.” Ook het volgende attribuut, een injectienaald, herkende hij: “Mijn papa gebruikte dat vroeger.” Bij elk attribuut dat hij kende, plaatste hij een lachend gezichtje en zei hij dat die personen hetzelfde bleven nadat ze dit gebruikt hadden. Wanneer ik vroeg naar de ex-partner van zijn mama uit het proces verbaal, plaatste hij er een wenend gezichtje bij. Als reden gaf hij, dat die man hem soms pijn deed en hij hoopte dat hij niet meer naar hem terug moest. Als afsluiter vroeg ik hem: “Als je een toverstaf zou hebben en drie wensen zou kunnen doen, wat zouden die wensen dan zijn?” Als eerst wenste hij een eigen kamer met een Playstation. Als tweede wenste hij dat hij bij oma kon blijven wonen samen met zijn mama. Zijn laatste wens was om zijn papa nog eens te zien. Het jongetje vond het helemaal geen probleem als ik zijn verhaal aan zijn mama, papa of oma zou vertellen (Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 25 april 2016).

3.1.4 Casus 5

Mijn laatste gesprek met de MaPa-box was met een twaalfjarig jongetje. In principe viel hij op het randje van de doelgroep, kleuter- en lagere school kinderen, voor een gesprek met de box. De consulente die hem opvolgt, die zelf ook reeds tweemaal de MaPa-box gebruikte, achtte hem echter wel nog geschikt.

De jongen wordt bij zijn mama openlijk blootgesteld aan druggebruik. Daarnaast werd hij ook al als ‘drugkoerier’ ingezet tussen zijn ouders. Zijn mama zat reeds in de gevangenis wegens drugsfeiten, namelijk het gebruiken en dealen van drugs. Enkele weken geleden werd de jongen via proces verbaal bij het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg aangemeld. Hierin stond er onder andere dat er tijdens een huiszoeking bij moeder diverse personen zijn aangetroffen die onder invloed waren en er op verschillende plaatsen sporen waren van drugs, zelfs op de Playstation van haar zoontje. De consulente die dit dossier werd toegewezen, heeft twee maanden de tijd om te onderzoeken of het om een verontrustende opvoedingssituatie gaat, waarbij het maatschappelijk noodzakelijk is dat de overheid tussen komt. Om dit na te gaan, tracht de consulent om met zoveel mogelijk betrokken partijen in gesprek te gaan. Vandaar dat ze het interessant vond dat ik met de MaPa-box in gesprek ging met het kind. Ondanks de feiten in het proces verbaal is het immers ook belangrijk om te weten wat de jongen zelf merkt en kan vertellen over het druggebruik van zijn ouders.

Aan het begin van het gesprek toonde ik de inhoud van de box aan de jongen en vroeg hem om aan te geven met welke elementen hij in gesprek wou gaan. Hij zei meteen dat hij het verhaal en het verteltheater te kinderachtig vond, maar hij wou wel weten wat er in de twee zakjes zat. Ik probeerde net als bij de andere gesprekken laagdrempelig te starten, maar het verhaal en het verteltheater kon ik hiervoor dus niet gebruiken. Daarom startte ik met de gevoelskaarten om dan pas geleidelijk het zakje met de attributen erbij te halen. Bij de gevoelskaarten vertelde de jongen heel veel over leuke dingen die hij samen met zijn mama doet, zoals naar de cinema en het zwembad gaan. Meteen vertelde hij erbij dat hij dit bij zijn papa niet kan doen, omdat hij een werkongeval gehad heeft. Bij een pictogram van een mannetje achter een tralies vertelde hij over zijn mama die momenteel in de gevangenis zit en dat hij elke dag bij haar op bezoek gaat. Hij legde er een sip gezichtje bij, omdat hij hoopt dat zijn mama vlug terug vrij komt. Als ik vroeg of hij wist waarom zijn mama in de gevangenis zat, antwoordde hij: “Nee ik weet dat niet, en mijn oma en papa weten dit ook niet.” Na enkele pictogrammen besproken te hebben, haalde ik het zakje met de attributen erbij. Bij alles wat ik uithaalde, zei hij dat hij het niet kende, het hem aan niemand deed denken en dat hij het nog nooit had gezien. Ik stelde enkele bijvragen, maar hij antwoordde steeds: “Dat weet ik niet, want ik heb dat nog nooit gezien.” Enkel bij het blikje bier antwoordde hij: “Mijn papa drinkt soms pintjes. Vroeger dronk hij te veel pintjes, maar nu niet meer. Enkel op zijn verjaardag enkele weken geleden heeft hij nog eens teveel pintjes gedronken.”

Ik had alles in de box gebruikt die de jongen aangewezen had. Ik trachtte om nog informatie te winnen door de drie huizen methodiek te gebruiken. Ik vroeg: “Als je drie wensen zou mogen doen, wat zouden die wensen dan zijn?” Hij antwoordde: “Ik zou willen dat mijn papa terug gezond is, dat mijn mama vrij komt uit de gevangenis en dat mijn oma nog lang blijft leven.” Als volgende vroeg

ik: "Als jij thuis de baas zou zijn en alles is mogelijk, wat zou je dan allemaal veranderen?" De jongen antwoordde: "Bij mijn mama zou ik niks veranderen en bij papa thuis zou alles ook hetzelfde mogen blijven, er zouden alleen geen pintjes meer mogen gedronken worden." Als laatste stelde ik de schaalvraag: "Op een schaal van nul tot tien, waarbij nul is dat je je heel ongelukkig voelt en tien dat je je heel gelukkig voelt en alles perfect verloopt, waar zou je jezelf dan nu plaatsen op de schaal?" Hij antwoordde meteen: "Vier, want nu ben ik ongelukkig omdat mama in de gevangenis zit en papa ziek is." Als ik vroeg wat ervoor zou kunnen zorgen dat die vier een vijf wordt, moest hij ook niet lang nadenken: "Ik zou mij een vijf voelen als mijn mama bijna vrij komt en als mijn papa al een beetje gezonder is." Na deze schaalvraag vroeg ik of er nog iets belangrijk was dat ik moest weten en sloot ik het gesprek af. Ik mocht alles met zijn mama, papa en oma bespreken want hij zei dat zij toch al alles weten van hem (Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 24 mei 2016).

3.2 Gesprek met een bevoorrechte getuige

Binnen het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge is er één consulente die reeds ervaring heeft met de MaPa-box. Zij maakte kennis met de box tijdens een vorming over Kinderen van Ouders met een Afhankelijkheidsproblematiek (KOAP). Deze vorming, "Gezinnen onder invloed", ging uit van het Overlegplatform geestelijke gezondheidszorg Oost-Vlaanderen (PopovGGZ). Tijdens deze workshop kregen consulenten van verschillende OCJ's uit West-Vlaanderen uitleg over diverse materialen om met kinderen over het middelengebruik van hun ouders te praten. De MaPa-box was een van de methodieken die aan bod kwam (K. Coppens, persoonlijke communicatie, 2 maart 2016).

Aangezien er slechts één box werd aangekocht voor heel de regio West-Vlaanderen en deze MaPa-box op het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge staat, had deze consulente de kans om dit uit te testen. Zij gebruikte deze methodiek reeds tijdens twee gesprekken. Deze gesprekken kaderden binnen een dossier waarbij de ouders van twee kinderen op regelmatige basis teveel alcohol dronken. Ze las aan beide kinderen het verhaal 'Als alles op zijn kop staat' voor. In tegenstelling tot haar broer van tien jaar, begreep het meisje van zes de link tussen het vreemde land en het alcoholgebruik van haar ouders niet. Het jongetje vertelde dat hij dit herkende, want dat zijn ouders soms ook naar het vreemde land gaan als ze teveel 'pintjes' gedronken hebben (K. Coppens, persoonlijke communicatie, 2 maart 2016).

Bij beide gesprekken was het alcoholgebruik van de ouders reeds gekend bij de hulpverleners. De consulente vertelde mij dat er tijdens de vorming was gezegd dat dit een voorwaarde is om in gesprek te gaan met de kinderen aan de hand van de MaPa-box. Het gesprek met het kind mag immers niet als waarheidstoets gebruikt worden. Het doel van de box is eerder om het gedrag van de ouders, door hun druggebruik, uit te leggen aan de kinderen. Daarnaast kan je als hulpverlener aan de hand van de gevoelskaarten en de andere attributen uit de box ook nagaan wat de kinderen herkennen van drugs en gedragingen. Zo kan er ingeschat worden in hoeverre het druggebruik van de ouders een invloed heeft op de kinderen. Een andere tip die de consulente mij gaf, is om altijd in je achterhoofd te houden dat drug of alcohol gebruikende ouders niet per se slechte ouders zijn. Het is als consulent belangrijk om in te schatten in hoeverre het gebruik van drugs en of alcohol een invloed heeft op de opvoeding van de kinderen en de MaPa-box kan hierbij een goed hulpmiddel zijn (K. Coppens, persoonlijke communicatie, 2 maart 2016).

De consulente vindt deze box zeker een meerwaarde om binnen het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg in gesprek te gaan met kinderen rond het middelengebruik van hun ouders. Er zijn enkele zaken waar zij nog haar twijfels bij heeft. De handpop heeft ze bijvoorbeeld nog niet gebruikt, omdat ze zich er niet comfortabel bij voelde. En het voorleesboek vindt ze iets te moeilijk en te langdradig, maar dit is afhankelijk van de leeftijd. Bij het meisje van zes jaar was het moeilijk om haar aandacht zo lang bij het verhaal te houden en zij begreep ook de link niet met het vreemde land. Haar broer daarentegen, die 4 jaar ouder is, gaf zelf zaken aan waardoor het

duidelijk werd dat hij die link wel legde. Toch zijn dit voor haar geen tegenindicaties om niet met de box te werken binnen het OCJ. Naar haar mening is dit een box vol goede hulpmiddelen om met de kinderen in gesprek te gaan en bevat het een goede basismethodiek om met de MaPa-box aan de slag te gaan. Zij merkte wel op dat je als hulpverlener moet durven loskomen van deze methodiek en het gebruik van de attributen moet aanpassen aan de leeftijd van de kinderen en de situatie (K. Coppens, persoonlijke communicatie, 2 maart 2016).

3.3 Gebruik van de MaPa-box in Vlaanderen binnen verschillende OCJ's

Het ondersteuningscentrum Jeugdzorg heeft twintig vestigingen over heel Vlaanderen. Per regio is er een regioverantwoordelijke aangesteld die onder andere instaat voor het aankopen van nieuwe materialen (Jongerenwelzijn, z.j.e). Ik belde iedere regioverantwoordelijke op om zo te toetsen waar de MaPa-box reeds gebruikt wordt door de consulenten en welke bevindingen men hierrond heeft.

3.3.1 Regio West-Vlaanderen

Er is momenteel één MaPa-box ter beschikking voor heel de regio West-Vlaanderen. Deze box blijft voorlopig op het OCJ te Brugge. Er werd aan mij gevraagd om in het kader van mijn bachelorproef de effectiviteit van deze box binnen een Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te evalueren en zo een advies te formuleren voor het al dan niet aankopen van meerdere exemplaren (J. Proot, persoonlijke communicatie, 11 december 2015).

3.3.2 Regio Oost-Vlaanderen

Voor de regio Oost-Vlaanderen is er recent één box aangekocht (I. Quintens, persoonlijke communicatie, 2 mei 2016). Een stafid van het Multidisciplinair Team (MDT) voor deze regio gaf aan dat de MaPa-box eenmalig werd voorgesteld op de werkgroep "Spreken met kinderen" waarbij men heeft bekeken hoe de box gebruikt kan worden binnen het OCJ. De consulenten waren zeer enthousiast over de box en het expliciete materiaal (spuit, pillen, joint, ...), maar voorlopig werd de box voor nog onbekende redenen door geen enkele consulent gebruikt (L. Van Nuland, persoonlijke communicatie, 3 mei 2016).

3.3.3 Regio Limburg

De regioverantwoordelijk van Limburg had reeds gehoord van de MaPa-box, maar was nog niet overgegaan tot een aankoop (E. Berx, persoonlijke communicatie, 3 mei 2016).

3.3.4 Regio Antwerpen

Op aanraden van een stafid van het Multidisciplinair Team werd voor de regio Antwerpen in de maand april één MaPa-box aangekocht. Zij had via een vorming kennis gemaakt met de box en was ervan overtuigd dat dit een meerwaarde kan zijn voor de consulenten binnen het OCJ. Momenteel heeft er echter nog geen enkele consulent uit de regio Antwerpen de MaPa-box gehanteerd tijdens een gesprek met kinderen. Volgens de regioverantwoordelijke kan dit verschillende redenen hebben. Bijvoorbeeld de onzekerheid van de consulenten om met een nieuwe methodiek aan de slag te gaan of dat er zich momenteel geen dossiers aanbieden om de MaPa-box in te gebruiken (I. Van Eetvelt, persoonlijke communicatie, 3 mei 2016).

3.3.5 Regio Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De MaPa-box was niet gekend bij de regioverantwoordelijke van Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er werd dus ook nog geen box aangekocht (B. Claessens, persoonlijke communicatie, 3 mei 2016).

3.4 Bevraging consulenten OCJ Brugge

Hieronder worden de vragen en antwoorden van mijn rondvraag bij het team van consulenten uit het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge vermeld en toegelicht.

Hoe gingen jullie vroeger in gesprek met kinderen waarvan de ouders alcohol of drugs gebruikten?

Hiermee wou ik peilen naar de manier waarop consulenten deze thematiek tot op heden besproken met kinderen.

Alle consulenten hanteerden eigenlijk een gelijkaardige methode. Bij jongere kindjes werden de duplopoppen gebruikt, waarbij gevraagd werd om hun gezin uit te zetten. Van hieruit werd er dan doorgevraagd waarom men net deze mannetjes uitkoos en dergelijke. Soms werd er door de consulenten ook in gesprek gegaan zonder hulpmiddelen. Er werd echter voornamelijk gebruik gemaakt van de drie huizen. Bij deze drie gespreksvormen brachten de kinderen soms spontaan het druggebruik van de ouders aan, ofwel werd het specifiek bevroegd door de consulent.

Welke knelpunten of hiaten ondervonden jullie bij deze thematiek?

Met deze vraag wou ik duidelijkheid krijgen over hoe de consulenten de effectiviteit inschatten van de huidige gespreksvormen die ze hanteren om met kinderen van druggebruikende ouders in gesprek te gaan.

Een algemene tendens in de antwoorden van de consulenten was dat ze de huidige aanpak niet toereikend genoeg vinden, en dit op verschillende vlakken. Een veel voorkomend knelpunt is bijvoorbeeld dat kinderen zeer loyaal zijn naar hun ouders toe of het druggebruik als normaal beschouwen, waardoor ze er niet (spontaan) over praten. Als dit niet het geval is, ervaren de consulenten een drempel om dit thema zelf aan te brengen zonder het kind woorden in de mond te leggen. Daarnaast vinden de consulenten het zeer moeilijk om in te schatten wat de kinderen weten of merken van het druggebruik van de ouders, hoe ernstig dit druggebruik is en om de veiligheid van het kind te bepalen.

Twee consulenten missen ook een vervolgtraject bij deze thematiek. Eens dit besproken is met de kinderen, hoe pak je dit dan verder aan?

Waar hebben jullie nood aan als consulent om in gesprek te gaan met kinderen waarvan de ouders alcohol of drugs gebruiken?

Met de vorige vraag wou ik vooral peilen naar de hiaten en knelpunten die de consulenten ervaren. Bij deze vraag wou ik echter meer inzicht krijgen op wat zij zelf denken dat hen zou helpen om rond dit onderwerp in gesprek te gaan met kinderen.

Wat vooral terugkwam in de antwoorden van de consulenten is dat ze baat zouden hebben bij specifieke tools om met het kind in gesprek te gaan. Hierbij denken ze aan zaken om het druggebruik van de ouders concreet te maken. Ook willen ze meer informatie over het effect van de verschillende soorten drugs op de opvoeding. Eén consulente gaf aan dat de juiste woorden om de problematiek van de ouders aan de kinderen uit te leggen ook een grote hulp zou zijn.

Ik heb het gevoel dat alle consulenten nauwkeurig kunnen aangeven waar ze nood aan hebben, maar niet specifiek kunnen benoemen welke attributen of methodiek deze tekorten zouden tegemoetkomen.

Wat zijn jullie verwachtingen van de MaPa-box?

Deze vraag werd vooral gesteld om in te schatten waar de box zou moeten aan voldoen volgens de consulenten van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg Brugge.

Bij deze vraag waren er zeer veel diverse antwoorden:

- De kinderen die meer informatie krijgen over het druggebruik van hun ouders en tot het inzicht komen dat zij niet verantwoordelijk zijn voor deze problematiek.
- Het bespreekbaar maken van het onderwerp bij kinderen op een laagdrempelige manier.
- Het gebruik van de ouders kunnen concretiseren, de ernst van de situatie inschatten en de invloed van het druggebruik op het kind scherp stellen.
- De signalen van het kind over het drug- of alcoholgebruik, en hun gevoelens en ervaringen die hierbij horen, met de ouders kunnen bespreken.
- Een methodiek die het onderwerp voor de kinderen herkenbaar maakt, zonder specifieke termen te moeten gebruiken. Bijvoorbeeld foto's, attributen of dergelijke.

3.4.1 Interne nota VTO-deskundige Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen

In het najaar van 2016 werd door de deskundige Vorming, Training en Opleiding (VTO) van het Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen de vraag gesteld aan alle consulenten van de OCJ's en de Sociale Diensten van de Jeugdrechtbank (SDJ's) uit West-Vlaanderen, binnen welke thematieken zij nog nood hebben aan vormingen. Dit gebeurde in de aanloop naar het opstellen van het vormingsplan 2016. Hierin komt duidelijk naar voor dat de consulenten nood hebben aan verdere ondersteuning in situaties waarbij ouders alcohol of drugs gebruiken. Ook communiceren met kinderen is een onderwerp waarvan de consulenten aangeven dat ze nog meer informatie en handvaten bij willen (Decoene, 2016).

4 Kritische reflecties en suggesties

Vooraleer ik een antwoord formuleer op mijn probleemstelling, vind ik het belangrijk om stil te staan bij enkele kritische reflecties. Deze bedenkingen zijn gebaseerd op eigen onderzoek, de ervaringen van een bevoorrechte getuige, de visie van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg, een rondvraag bij verschillende consultants van OCJ Brugge en alle regioverantwoordelijken van de verschillende OCJ's in Vlaanderen.

4.1 Overeenkomstige visies

Tijdens mijn gesprekken deed ik voornamelijk onderzoek naar de werking van de MaPa-box. Vooraleer ik echter de methodiek uittestte, analyseerde ik de visie achter de box. Mijn probleemstelling bestaat er immers uit om de effectiviteit van de MaPa-box binnen het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te onderzoeken. Het is dus aangewezen dat de visie van de box overeenstemt met de visie van het OCJ.

Het uitgangspunt van het MaPa-project, waar de MaPa-box deel van uitmaakt, is dat een druggebruikende ouder niet per se een slechte ouder hoeft te zijn. Dit sluit aan bij de krachtgerichte en oplossingsgerichte visie van het OCJ, waarbij men op zoek gaat naar de krachten bij de ouders en uitzonderingen op de problemen.

Op basis van deze uniforme visie is de MaPa-box dus een geschikte methodiek voor de Ondersteuningscentra Jeugdzorg.

4.2 Inhoud van de MaPa-box

Ik nam de MaPa-box in originele staat onder de loep, maar doorheen mijn onderzoek deed ik enkele aanpassingen en voegde ik attributen toe. Hieronder overloop ik de zaken uit de box waarbij ik enkele bedenkingen heb.

4.2.1 Voorleesboek 'Als alles op zijn kop staat'

Eenzijds vind ik het boek een zeer goed medium om in gesprek te gaan met kinderen over de alcohol- of drugproblematiek van hun ouders. Het werkt immers drempelverlagend en creëert als het ware een vertrouwensband tussen de hulpverlener en het kind.

Anderzijds heb ik ook een aantal bedenkingen bij het verhaal. Ten eerste is het verhaal voor de kinderen behoorlijk langdradig, wat het voor hen moeilijk maakt om de aandacht erbij te houden. Tijdens mijn verschillende gesprekken merkte ik dat de (mentale) leeftijd van de kinderen hier een rol in speelt. De twee jongetjes uit de kleuterklas waren al vlug afgeleid en vroegen zelf of het verhaal bijna afgelopen was. Het jongetje uit het derde leerjaar daarentegen bleef gedurende heel het verhaal zeer aandachtig luisteren en stelde zelfs vragen over de inhoud van het verhaal. Het houten verteltheater, de kamishibai, lost dit gedeeltelijk op. De kinderen vonden het zeer leuk dat ze zelf de prenten mochten eruit schuiven. Door hen na iedere bladzijde in het verhaal op deze verantwoordelijkheid te wijzen, bleef hun belangstelling langer bij het verhaal.

Ten tweede spreekt men in het boek voortdurend over 'het vreemde land' waar de ouders van Fien geregeld naartoe gaan. In dit vreemde land staat alles op zijn kop en als ze terug komen van dit land is hun lach op. Fien zou willen dat haar ouders nooit meer naar dat vreemde land gaan. Evelien de Vlieger gebruikt in haar boek 'het vreemde land' als metafoor voor wanneer de ouders alcohol of drugs hebben gebruikt en dus respectievelijk high of dronken zijn (de Vlieger, 2010). Ik merkte echter tijdens de gesprekken dat de kinderen die achterliggende boodschap niet begrepen.

Ook na diverse bijvragen van mij kon geen enkel kind de link leggen. Ik kreeg bijvoorbeeld als antwoord: “Nee mijn papa gaat nooit naar dat vreemde land, want mijn papa is nog nooit op reis geweest.”

De consulente uit OCJ Brugge, die als enige consulente de box ook reeds uittestte, had een gesprek met een jongetje die de link met het vreemde land wel begreep. Hij gaf zelf voorbeelden van hoe zijn ouders zich gedragen als ze in dit land zijn. Desondanks vond deze consulente het boek ook te langdradig en te moeilijk voor kinderen.

Naar mijn aanvoelen is de metafoor die in dit boek gebruikt wordt, voor een ouder die stoned of dronken is, te subtiel en te moeilijk om te vatten voor de leeftijdscategorie waarvoor de MaPa-box ontworpen is. Ik vind het boek echter wel zeer geschikt om het gesprek mee te starten en als het ware een veilige en vertrouwde situatie te creëren voor het kind.

Op basis van deze reflecties zou ik aan gebruikers van de MaPa-box als tip meegeven om ook een ander voorleesverhaal in de box te integreren. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan ‘Oline het Olifantje’ of ‘Bobbie’.

a. ‘Oline het Olifantje’

In dit voorleesboek van Martine Delfos voor kinderen vanaf vier jaar is de mama van Oline verslaafd aan het betoverend water uit het verboden meer. Als ze van het water drinkt, voelt ze zich vreemd en betoverd. Hierdoor kan ze moeilijk voor Oline zorgen. Ondanks ze veel van haar dochter houdt, weet de mama-olifant dat het beter is voor Oline als ze naar pleegouders kan (M. Delfos, 2012).

In dit verhaal wordt op een kinderlijke, maar toch duidelijke manier beeldspraak gebruikt voor het druggebruik van de mama. Ik vind het echter jammer dat het kindje in dit verhaal in een pleeggezin wordt geplaatst. Het druggebruik is immers al een moeilijk onderwerp om met kinderen over te praten en dit zou bij de kinderen enorm veel angst kunnen oproepen en de vertrouwensband in de weg kunnen staan. Bovendien is een alcohol- of drugverslaving van ouders niet onlosmakelijk verbonden met een pleegplaatsing. Dit voorleesboek is dus veel beter qua taalniveau en moeilijkheid om over het druggebruik van de ouders te praten, maar enkel te gebruiken in situaties waar een pleegplaatsing ook effectief aan de orde is.

b. ‘Bobbie’

Bobbie is een vrolijk hondje, maar zijn bazin heeft verschillende soorten verslavingen. Gelukkig helpt de hond van de burens, Felix, om door te gaan met plezier maken. Dit boekje van Marie-Claude Amacker voor kinderen vanaf vijf jaar werd herwerkt door Peer van der Kreeft in opdracht van De Sleutel (Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw, z.j.). “De Sleutel situeert zich binnen de gezondheidszorg en richt zich naar mensen met drugproblemen en risicogroepen met een aanbod van preventie, crisisopvang, ambulante en residentiële hulpverlening en werkgelegenheid in Vlaanderen.” (De Sleutel, z.j.).

De Sleutel bracht 2 verschillende voorleesboeken uit met als rode draad ‘veerkracht’. Als omschrijving geeft de organisatie hieraan: “Jezelf sterker maken in je kwetsbare positie.” (De Sleutel, 2010). “De Sleutel realiseerde dit aanbod in het kader van Kinship, een internationaal project voor grootouders die hun kleinkinderen opvangen van wie de ouders verslaafd zijn. Kinship is Engels voor verwantschap. Het equivalent van Kinship in het Nederlands is familievangnet.” (De Sleutel, 2010).

Aangezien ik tijdens mijn onderzoek ervaren heb dat de kamishibai een grote meerwaarde is voor de MaPa-box zou ik telkens de bijhorende prenten afdrukken in A3-formaat.

4.2.2 Zakje met attributen

De MaPa-box bevat heel veel bruikbaar materiaal om met kinderen in gesprek te gaan over het druggebruik van de ouder(s). De attributen in dit zakje zijn zeer expliciet wat een duidelijk zicht biedt op wat de kinderen merken en herkennen van het druggebruik. Desondanks vind ik dat er enkele cruciale zaken ontbreken in de box. De box bevatte immers niks om naar cocaïne, speed of xtc te verwijzen. Ik trachtte dit op te vangen door op internet te zoeken naar afbeeldingen van dit soort drugs. Op basis van deze foto's besliste ik om een plastic zakje gedeeltelijk te vullen met bloedsuiker als referentie naar cocaïne of speed. Het was echter een stuk moeilijker om iets te vinden wat de kinderen visueel mogelijks zouden herkennen als xtc. Uiteindelijk opteerde ik voor een klein plastic zakje gevuld met medicatie in verschillende kleuren en formaten.

De box richt zich op kinderen van zowel drug- als alcoholgebruikende ouders. Desalniettemin beschikt de MaPa-box, met uitzondering van één pictogram bij de gevoelskaarten, enkel over een klein glazen flesje om te verwijzen naar het drankgebruik van ouders. Dit werd door geen enkel kind aangewezen of herkend. Twee kindjes praatten spontaan over het drankgebruik van hun mama en papa en toen ik daar op doorvroeg, spraken zij allebei over 'grote pintjes'. Met dit in het achterhoofd voegde ik een groot blik bier van een halve liter toe aan de box.

Hoewel je als consulent zoveel mogelijk wil halen uit één gesprek, is het toch belangrijk om ook de tijd in de gaten te houden. Ik merkte immers bij twee kinderen dat ze naar het einde van het gesprek toe de aandacht verloren. In de handleiding van de MaPa-box staat er als suggestie bij het voorleesverhaal om de kindjes hun gezin te laten uitzetten aan de hand van de poppetjes die in het zakje zitten. Een andere doe-opdracht die wordt voorgesteld, is om de kinderen drie huizen te laten tekenen. Namelijk het huisje van de leuke dingen, het huisje van de minder leuke dingen en een droomhuis. Dit zijn echter twee methodieken die in het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg afzonderlijk worden gebruikt om in gesprek te gaan met kinderen. Een gesprek zonder deze twee extra doe-opdrachten duurt ongeveer een halfuur. Ik deed ook reeds gesprekken met de drie huizen en dit duurt ook gemiddeld een halfuur. Ik opteerde dus om zowel de poppetjes als de drie huizen achterwege te laten bij de MaPa-box, omdat dit het gesprek te lang en te intensief zou maken voor de kinderen.

4.2.3 Handpop

De handpop in de vorm van een eekhoorn trok meteen de aandacht van de kinderen bij het openen van de MaPa-box. Desondanks vond ik het moeilijk om de eekhoorn te hanteren tijdens de gesprekken. Het voelde ongemakkelijk aan en daarom liet ik het bij mijn eerste gesprek achterwege. Er stond echter in de handleiding van de MaPa-box dat dit drempelverlagend werkt, dus testte ik het toch in enkele gesprekken uit. Ik deed dit op verschillende manieren: ik liet het kindje zelf de handpop vasthouden, ik vertelde het verhaal aan de hand van de eekhoorn en hield de eekhoorn dus zelf vast en bij twee gesprekken liet ik de eekhoorn tegen de kamishibai zitten. In vergelijking met het eerste gesprek waren de kinderen in deze gesprekken veel aandachtiger en nieuwsgieriger naar het verdere verloop van het verhaal. Wanneer ik de eekhoorn gebruikte om het verhaal te vertellen, liet ik hem ook vragen stellen aan de kinderen. Ik vroeg bijvoorbeeld: "Als de eekhoorn bij jou thuis door het raam zou kijken, wat zou hij dan zien?" De kinderen gingen hier vlot in mee en antwoordden zelfs tegen de eekhoorn in plaats van tegen mij. Ik had ook het gevoel dat ik geen gelijkaardige antwoorden zou bekomen hebben als ik ze vanuit mezelf had gesteld. Ook hier is de leeftijd van de kinderen belangrijk, want ik merkte bij het oudste jongetje dat hij die eekhoorn niet zo interessant vond. Daarnaast kan ik mij ook voorstellen dat oudere kinderen het niet geloofwaardig vinden dat een eekhoorn kan praten en vragen stelt en dit misschien zelfs belachelijk vinden.

Ik vind de eekhoorn dus zeker een meerwaarde, maar het vergt enige durf en creativiteit om het tijdens het gesprek te gebruiken. Vandaar dat ik zou aanraden om de handpop enkel te gebruiken

wanneer je er zelf comfortabel bij voelt. Als opstapje kan je de kinderen zelf de handpop laten gebruiken of de eekhoorn als het ware laten meevolgen door tegen de kamishibai te plaatsen. Wanneer je twijfelt of de eekhoorn een meerwaarde zou zijn, bijvoorbeeld door de leeftijd van het kind, kan je dit gemakkelijk oplossen door het te bevragen bij het kindje zelf.

4.2.4 Spiegel

De spiegel kan voor verschillende doeleinden gebruikt worden. Tijdens het voorlezen van 'Als alles op zijn kop staat' kan je de spiegel bijvoorbeeld boven het hoofd houden en hem of haar er in laten kijken. Zo ziet het kindje alles op z'n kop, net zoals de ouders van Fien als ze naar het vreemde land gaan. Ik heb het ook al tussen de andere attributen gelegd die de kinderen kunnen herkennen door het alcohol- of druggebruik van de ouders. Cocaïne of speed worden immers vaak in een lijntje gelegd op een spiegel om zo op te snuiven. Ik ervaar de spiegel zeker als een meerwaarde tussen de andere attributen die de kinderen kunnen linken aan hun druggebruikende ouder(s). Hoewel ik bij het voorleesverhaal slechts eenmaal de spiegel heb gebruikt, beschouw ik het wel als een bijkomend middel om het kind te enthousiasmeren, een lossere band te creëren en het kind op zijn gemak te stellen zodat het zich veiliger voelt om zijn/haar verhaal te delen met de consulent.

4.2.5 Gevoelskaarten

Het zakje met gevoelskaarten bevat zeer veel verschillende pictogrammen. Op dat vlak zou ik niets meer toevoegen. Enkel de kwaliteit van de pictogrammen vind ik ondermaats. Daarnaast zitten er ook smileys bij die het kind kan gebruiken om te tonen welk gevoel een bepaalde pictogram oproept. Het jammere is echter dat er enkel een boze, sippe en wenende smiley is. De kinderen zeiden zelf: "Dit maakt mij blij, maar er zit geen lachend gezichtje bij." Ik heb zelf een lachende smiley aan de box toegevoegd. Ik vond het immers zeer vreemd dat dit er oorspronkelijk niet bij zat. In de handleiding staat immers duidelijk dat je de ouders niet enkel mag beoordelen op hun druggebruik en een druggebruikende ouder ook een goede ouder kan zijn. Doordat er enkel sippe smileys in de box zaten, geeft dit net de indruk dat alles wat de ouders zeggen of doen een slecht gevoel geeft aan de kinderen. Het tegendeel is echter gebleken, want in de volgende gesprekken linkten de kinderen het lachende gezichtje aan verschillende pictogrammen.

4.3 Locatie gesprek

Ik heb er uitdrukkelijk voor gekozen om mijn gesprekken met de Mapa-box op verschillende plaatsen te laten doorgaan om te kijken of dit een invloed heeft op het gesprek. Het viel mij op dat het jongetje, ondanks zijn jonge leeftijd, waarvan het gesprek plaatsvond in de kindersprekkamer van het OCJ in Brugge zeer aandachtig bleef. Deze spreekkamer bevindt zich in dezelfde gang als de andere spreekruimtes die gebruikt worden door het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg en door de Sociale Dienst van de Jeugdrechtsbank. Deze ruimte is zeer kindvriendelijk ingericht, namelijk met een kindertafeltje, een poef in de vorm van een lieveheersbeestje, kleurpotloden, ... Daarnaast staan er weinig zaken in deze ruimte die de kinderen kunnen afleiden, maar toch voldoende om hen op hun gemak te laten voelen. De andere gesprekken gingen allemaal op een school door. Ondanks we ook in een aparte ruimte zaten, was er veel meer rumoer. Dit kwam voornamelijk van de kinderen op de speelplaats en de schoolbel. Ik zat ook eenmalig in een 'leeshoekje' van een kleuterklas waar er uiteraard veel prentenboeken stonden. Het jongetje waar ik toen mee praatte, was voortdurend afgeleid door deze boekjes.

Ik zou consulenten aanraden om het gesprek te laten doorgaan in de kindersprekkamer van het OCJ. Dit is een kindvriendelijke ruimte waar het rustig is en er geen overdreven hoeveelheid aan prikkels aanwezig zijn. Dit is ook een vertrouwde omgeving voor de consulent, wat het makkelijker maakt om creatief aan de slag te gaan met de box.

4.4 Kostprijs

Momenteel is de box verkrijgbaar via het Medisch Sociaal Opvang Centrum (MSOC) van Vlaams-Brabant, de organisatie die de MaPa-box ontwikkelde. De kostprijs bedraagt €150 wat tevens ook de productieprijs is van de box. Ik vind dit behoorlijk veel geld voor een box waar ik eigenlijk zelf nog veel materiaal aan toegevoegd heb. Anderzijds is het wel een zeer goede methodiek die aantrekkelijk oogt en waar het OCJ nood aan heeft om verschillende redenen. Er zijn namelijk zeer veel dossiers waarbij de ouders alcohol en/of drugs gebruiken, ook de consultants geven zelf aan dat ze nood hebben aan meer handvaten rond deze problematiek. Aan één box per dienst heeft een OCJ trouwens voldoende, dus vind ik het de investering zeker waard.

4.5 Vertrouwensband met het kind

De vertrouwensband tussen de consulent en het kind is uitermate belangrijk doorheen de volledige opvolging bij het OCJ. Aangezien het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg zelf geen intensieve begeleiding verstrekt, zijn er eerder sporadische contacten. Dit maakt het dus moeilijker om een vertrouwensband op te bouwen. Wanneer je als consulent met de MaPa-box in gesprek gaat, zorgt de thematiek ervoor dat het nog complexer is om het vertrouwen van het kind te winnen hoewel het net zo cruciaal is in een dergelijk gesprek.

Niettemin lieten de kinderen mij behoorlijk vlug toe en gingen ze vlot in gesprek met mij. Ik had geen enkel kindje op voorhand ontmoet, waardoor ik vermoedde dat dit het gesprek ging bemoeilijken. Ik heb hier echter nauwelijks iets van geconstateerd. Naar mijn aanvoelen heeft de MaPa-box hier een groot aandeel bij. Bij het zien van de box waren de kinderen immers zeer nieuwsgierig naar de inhoud. Ik trachtte deze nieuwsgierigheid aan te wakkeren en de betrokkenheid van het kind bij het gesprek te optimaliseren door samen met hen de box te openen en de inhoud te bekijken. Zoals in puntje 4.2.1 wordt aangegeven, werkt het voorleesboek in combinatie met de kamishibai drempelverlagend. Ik vind dit een goede aanzet om geleidelijk het drug- of alcoholgebruik van de ouders te integreren in het gesprek.

Hoewel ik mij tijdens het onderzoek vooral toegespitst heb op de kinderen, spelen de ouders uiteraard een onlosmakelijke rol. Een duidelijk standpunt van Signs Of Safety (S.O.S.), de werkmethode van het OCJ, is om de ouders te informeren over wat er in het gesprek naar boven is gekomen. Bij de drie huizen methodiek, die momenteel gebruikt wordt bij het OCJ om met kinderen in gesprek te gaan, raadt men aan om de tekeningen van de kinderen te tonen aan de ouders en zoveel mogelijk citaten te gebruiken. Door de ouders in te lichten vanuit het perspectief van de kinderen, zullen de ouders de situatie vaak anders bekijken (Timmer, & Rozeboom, 2012, pp. 40-42). In tegenstelling tot de drie huizen methodiek, zet het kind bij de MaPa-box zelf amper iets op papier. Ik trachtte om tijdens het gesprek of meteen erna zoveel mogelijk citaten neer te schrijven. Een andere mogelijkheid is om het gesprek op te nemen. Dit is uiteraard niet hetzelfde als de drie huizen die de kinderen zelf tekenen, maar het is nu eenmaal een andere soort methodiek. En ik vermoed dat de letterlijke woorden van een kind over wat het merkt en herkent van het alcohol- of druggebruik van de ouders ook zeer confronterend is voor hen. Vooraleer je echter in gesprek gaat met de ouders of andere betrokken partijen is het belangrijk om toestemming te vragen aan het kind, net om dat vertrouwen niet te schenden. Wanneer je echter geen mandaat krijgt, kan je als consulent verschillende kanten op. Eén optie is echter te vermijden, namelijk het toch vertellen aan de ouders zonder akkoord van het kind. Heel uitzonderlijk, als de veiligheid van het kind niet gewaarborgd kan worden, kan men toch stappen zetten. Hierbij is het echter van cruciaal belang om dit op voorhand naar het kind toe te communiceren. Een andere mogelijkheid is om het kind te bevragen waarom deze boodschap niet overgebracht mag worden aan de ouder(s). Dit kan bijvoorbeeld uit angst zijn van het kind voor de eigen veiligheid of de reactie van de ouders (Timmer, & Rozeboom, 2012, pp. 40-42). "In deze situaties is het belangrijk om die risico's met het kind of de jongere te bespreken en samen een plan te maken hoe je er zeker van kunt zijn dat het veilig is voor het kind." (Timmer, & Rozeboom, 2012, p. 42).

4.6 Omvang van de box

De vormgeving van de box is zeker een pluspunt. Het oogt immers zeer uitnodigend en kindvriendelijk. Daarnaast is het praktisch dat de box alle nodige materiaal bevat. En aangezien de kamishibai er dus ook moet in passen, zorgt dit ervoor dat het een grote, zware box is. Hierdoor vond ik het onhandig om de box mee te nemen op verplaatsing, zoals een school- of huisbezoek. Dit kan eventueel verholpen worden door ervoor te zorgen dat de box in een lichter materiaal vervaardigd wordt en dat de box in één hand naast het lichaam kan worden gedragen, zoals bijvoorbeeld een aktetas. Op die manier heb je nog je andere hand vrij om bijvoorbeeld een deur te openen. De huidige box dien je immers met beide handen horizontaal voor je te dragen.

4.7 Vraag van de consulenten

Uit mijn bevraging bij de consulenten van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg te Brugge is gebleken dat zij wel degelijk vraag hebben naar handvaten en tools om rond het thema 'druggebruikende ouders' in gesprek te gaan met kinderen. Momenteel gingen zij in gesprek met de kinderen aan de hand van de duplopoppen of de drie huizen, maar merken zij dat dat onvoldoende toereikend is. Ik heb het gevoel dat de verwachtingen die zij hebben ten aanzien van de MaPa-box veelal zijn ingelost, en de knelpunten die zij nu ervaren in gesprekken met kinderen grotendeels kunnen weggewerkt worden door het gebruik van de MaPa-box. De box bevat immers achtergrondinformatie om zowel met de ouders als met de kinderen in gesprek te gaan over de verslaving. Het zakje met attributen zorgt ervoor dat je het druggebruik van de ouders kan concretiseren en een inschatting kan maken van wat het kind weet en herkent. Dit gebeurt op een visuele manier, waardoor je als hulpverlener geen specifieke termen hoeft te hanteren. Ondanks het feit dat ik een onbekend persoon ben voor de kinderen en het om een moeilijk onderwerp gaat, deelden de kinderen behoorlijk vlot én veel informatie mee. Dit overtuigde mij dat de box zeker geschikt is om op een laagdrempelige manier dit onderwerp te bespreken met kinderen.

4.8 Creativiteit van de consulent

Uit bovenstaande reflecties kan ik concluderen dat de meerderheid van de minpunten van de MaPa-box kunnen opgevangen worden door de creativiteit van de consulent. De MaPa-box beschikt uiteraard over een basismethodiek, maar het succes van de box hangt voor een groot deel af van de eigen invulling. Dankzij dit dynamische aspect, is de box bruikbaar bij zeer uiteenlopende situaties.

Het is van cruciaal belang om als consulent aan te voelen wat je wanneer kan gebruiken en op welke manier. Tijdens mijn gesprekken begrepen de kinderen bijvoorbeeld niet de link tussen het vreemde land en het druggebruik van hun ouder(s). Ik had dit niet meteen verwacht, aangezien men in de handleiding van de MaPa-box vooral verder bouwt op dat vreemde land. Op dat moment kan je het gesprek afronden, waarbij je weinig informatie zal verzameld hebben, of je kan op zoek gaan naar een andere manier om met de kinderen in gesprek te gaan. Ik koos voor de tweede optie. Bij één kindje nam ik er bijvoorbeeld de eekhoorn bij en vroeg: "Als de eekhoorn 's avonds bij jou thuis door het raam zou kijken, wat zou hij dan allemaal zien?" Je moet als het ware op alles voorbereid zijn, want uiteindelijk kan je niet weten hoe een kind zal reageren of wat hij of zij zal antwoorden. Het vraagt enige durf van de consulent om op het moment zelf in te spelen op de reacties van het kind. Hoe vaker je echter de MaPa-box gebruikt bij diverse casussen, hoe meer mogelijkheden je ontdekt om creatief met de attributen aan de slag te gaan en hoe meer info je kan bekomen.

5 Besluit

Doorheen deze bachelorproef deed ik onderzoek naar de effectiviteit van de MaPa-box binnen het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg Brugge. Om een antwoord te vinden op de vraag in welke mate de MaPa-box bruikbaar is voor consulenten van het OCJ Brugge baseerde ik mij op verschillende factoren.

Ten eerste legde ik de visie van de werking van het OCJ naast de visie achter de MaPa-box. Hieruit kon ik constateren dat beiden overeenkomen. Het feit dat de MaPa-box ook uitgaat van de krachtgerichte visie komt volgens mij de effectiviteit van de box binnen het OCJ zeker ten goede. De consulenten zijn immers al vertrouwd met deze aanpak en het zorgt voor een uniformiteit binnen de organisatie.

Uit mijn gesprek met een bevoorrechte getuige kan ik besluiten dat zij, ondanks enkele twijfels, overtuigd is van de werkzaamheid van de box. Aangezien ik veel opgestoken had van deze consulente haar bevindingen, nam ik contact op met de regioverantwoordelijken uit andere regio's. Op het moment van mijn bevraging, was er echter nog geen enkele MaPa-box in gebruik. Daarnaast kon men geen duidelijke reden geven waarom de box momenteel nog niet wordt gehanteerd. Ik heb mij dus gebaseerd op mijn eigen ervaringen en die van de consulente uit OCJ Brugge.

Toen ik de interne nota van de VTO-deskundige Agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen las, viel het mij op dat consulenten zelf aangeven nood te hebben aan ondersteuning bij het thema druggebruikende ouders. Ik trachtte dit te verduidelijken door zelf een rondvraag te doen bij de consulenten van het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg Brugge. Hieruit bleek dat de consulenten het gemis aan een methodiek voor met deze doelgroep in gesprek te gaan, trachten op te vangen door de drie huizen methodiek of de duplopoppen te gebruiken. Desondanks gaven zij aan veel hiaten en knelpunten te ervaren bij deze thematiek. Na deze bevraging kon ik besluiten dat de consulenten nood hebben aan een methodiek die zich specifiek richt op de doelgroep kinderen van druggebruikende ouders.

Bovenstaande aspecten en mijn eigen ervaringen met de MaPa-box brengen mij tot volgend algemeen besluit: mits enkele aanpassing is de MaPa-box een geschikte methodiek om binnen het OCJ in gesprek te gaan met kinderen van druggebruikende ouders. Bovendien ben ik ervan overtuigd dat de box tegemoet komt aan de hiaten die de consulenten van OCJ Brugge momenteel ervaren bij deze thematiek. Mijn gesprekken met de MaPa-box vonden enkel plaats in het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg Brugge, desondanks ben ik ervan overtuigd dat mijn advies geldt voor alle OCJ's in Vlaanderen. De consulenten in de verschillende OCJ's hebben immers dezelfde functieomschrijving en werken met dezelfde doelgroep.

6 Referentielijst

Deze referentielijst werd afgesloten op 29 mei 2016.

6.1 Persoonlijke communicatie

Anonieme getuige (cliënt), persoonlijke communicatie, 13 april 2016

Anonieme getuige (cliënt), persoonlijke communicatie, 14 april 2016

(Anonieme getuige, persoonlijke communicatie, 25 april 2016)

Anonieme getuige (cliënt), persoonlijke communicatie, 24 mei 2016

E. Berx (regioverantwoordelijke regio Limburg), persoonlijke communicatie, 3 mei 2016

B. Claessens (regioverantwoordelijke regio Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest), persoonlijke communicatie, 3 mei 2016

K. Coppens (consulente OCJ Brugge), persoonlijke communicatie, 2 maart 2016

J. Proot (consulente OCJ Brugge), persoonlijke communicatie, 11 december 2015

I. Van Eetvelt (regioverantwoordelijke regio Antwerpen), persoonlijke communicatie, 3 mei 2016

L. Van Nuland (staflid multidisciplinair team regio Oost-Vlaanderen), persoonlijke communicatie, 3 mei 2016

I. Quintens (regioverantwoordelijke regio Oost-Vlaanderen), persoonlijke communicatie, 2 mei 2016)

6.2 Publicaties

Bayingana, K., Demarest, S., Gisle, L., Hesse, E., Miermans, P.J., Tafforeau, J., & Van Der Heyden, J. (2006). *Gezondheidsenquête België 2004. Boek III Leefstijl. Gebruik van alcohol. IPH/EPI Reports nr. 35*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Decoene, J. (2016). *Nota – 27 januari 2016 – verantw. : John Decoene* [Onuitgegeven intern document]. Brugge: Jongerenwelzijn West-Vlaanderen.

De Donder, E. de (red.) (2005). *Alcohol. Cijfers in perspectief (1994-2004)*. Antwerpen: Garant.

Delfos, M. (2012). *Oline het olifantje*. Amsterdam: SWP B.V.

De Sleutel. (2010). *Bobbie, een boekje voor kinderen van mensen die kampen met een verslaving* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.desleutel.be/familie-en-vrienden/item/1879-bobbie-een-boekje-voor-kinderen-van-mensen-die-kampen-met-een-verslaving>

De Sleutel. (z.j.). *Over De Sleutel* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.desleutel.be/overdesleutel>

De Vlieger, E. (2010). *Als alles op zijn kop staat*. Tielt: Lannoo.

Het Veerhuis, Siddartha v.z.w., MSOC Vlaams-Brabant, & Preventiedienst Stad Leuven. (z.j.). *(Ex-) druggebruiker en toch een goede ouder*.

Hollander, A.E.M. de, Hoeymans, N., Melse, J.M., e.a. (red.) (2006). *Zorg voor gezondheid – Volksgezondheid toekomst verkenning 2006*. Den Haag: RIVM, Volksgezondheid Toekomst Verkenning.

Jongerenwelzijn. (2014, april). *Het Ondersteuningscentrum Jeugdzorg* (p.6) [Website]. Geraadpleegd via https://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/professionelen/assets/docs/jeugdhulpaanbieders/verotrusting/werkingsprocessen_OCJ.pdf

Jongerenwelzijn. (2015). Visie motivatie voor de keuze Signs of Safety [Onuitgegeven intern document]. Geraadpleegd via <http://jongerenwelzijn.vonet.be/sites/default/files/docs/visie-motivatie-sos-osd.pdf>

Jongerenwelzijn. (2016). *Jij en het ondersteuningscentrum jeugdzorg* [Brochure]. Geraadpleegd via http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/assets/docs/publicaties/jongerenbrochures/ocj/jij-en-ocj_nl.pdf

Jongerenwelzijn. (z.j.a). *Jeugdhulplandschap* [Website]. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/jeugdhulplandschap/>

Jongerenwelzijn. (z.j.b). *Intersectorale Toegangspoort* [Website]. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/intersectorale-toegangspoort/>

Jongerenwelzijn. (z.j.c). *Jeugdhulp in Vlaanderen: toegang tot de jeugdhulp* [Website]. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/jeugdhulp-in-vlaanderen/>

Jongerenwelzijn. (z.j.d). *Vlaamse overheid* [Website]. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/over-ons/structuur/vlaamse-overheid/>

Jongerenwelzijn. (z.j.e). *Ondersteuningscentrum Jeugdzorg* [Website]. Geraadpleegd via <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/ondersteuningscentrum-jeugdzorg/>

KOPP-Vlaanderen. (2010). *Kop(p)loper in zorg: Werkmodel voor vroegdetectie en preventie bij KOPP*.

KOPP-Vlaanderen. (z.j.). *Hoe versterk je de veerkracht van je kind?* [Folder].

MSOC Vlaams-Brabant. (2014). *MaPa-box: een methodiek om druggebruik van ouders bespreekbaar te maken met hun kinderen*. Leuven: Lannoo

MSOC Vlaams-Brabant. (2016a). *MaPa-box* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.msoc-vlaamsbrabant.be/mapa-box-te-koop/mapa-box-te-koop/>

MSOC Vlaams-Brabant. (2016b). *Het MaPa-project* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.msoc-vlaamsbrabant.be/het-mapa-project/visie/>

MSOC Vlaams-Brabant. (2016c). *Wat doet MaPa?* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.msoc-vlaamsbrabant.be/het-mapa-project/wat-doet-mapa/>

Timmer, M., & Rozeboom, P. (2012). *Leesmap van 'Signs of Safety': achtergrondmateriaal bij de lezing van Eric Sulkers op de derde startdag in Leuven, 8 maart 2012* [Onuitgegeven intern document].

Vandereycken, W., Hoogduin, C.A.L., & Emmelkamp, P.M.G. (2008). *Handboek psychopathologie: deel 1 Basisbegrippen* (pp. 125-153). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw. (z.j.). *Leestips voor kinderen* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.vad.be/doelgroepen/kinderen-van-gebruikers/leestips-voor-kinderen.aspx>

Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. (z.j.). *Gemandateerde Voorziening* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.kindermishandeling.be/website/9-www/405-www.html>

Vlaamse Overheid departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. (2014). *Met vereende kracht naar een nieuwe jeugdhulp in Vlaanderen: brochure over het Decreet Integrale Jeugdhulp* (p. 6) [Brochure]. Geraadpleegd via <https://issuu.com/vlaanderen-be/docs/1c330bee-75b6-4f4f-a8c5-365d17ff9a98>

Vlaanderen. (z.j.). *Integrale Jeugdhulpverlening* [Website]. Geraadpleegd via <http://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/kinderen/integrale-jeugdhulpverlening>

Vogel, M., & Wiggerink, J. (2016) *Handboek basistraining Signs of Safety*.